

**Sivistysvaliokunnan mietintö n:o 11 Suomen koulutusjärjestelmää, koulutuksen tasoa ja kehittämislinjoja koske-
vasta valtioneuvoston selonteosta**

Eduskunta on päätöspöytäkirjan ottein 24 päivältä toukokuuta 1990 lähettänyt sivistysvaliokuntaan valmistelevasti käsiteltäväksi otsikossa mainitun selonteon.

Sivistysvaliokunta on pyytänyt asian johdosta valtiovarainvaliokunnalta, sosiaalivaliokunnalta ja talousvaliokunnalta lausunnot, jotka ovat tämän mietinnön liitteinä (valtiovarainvaliokunnan lausunto n:o 4, sosiaalivaliokunnan lausunto n:o 7 ja talousvaliokunnan lausunto n:o 4).

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina opetusministeri Ole Norrback, ministeri Anna-Liisa Kasurinen, kansliapäällikkö Jaakko Numminen, ylijohtaja Markku Linna, ylijohtaja Leevi Melametsä, apulaisosastopäällikkö Jukka Sarjala, neuvotteleva virkamies Heikki Mäenpää, apulaisosastopäällikkö Olavi Alkio, apulaisosastopäällikkö Antti Ranta-Knuuttila, vs. apulaisosastopäällikkö Heli Kuusi, talousjohtaja Kari Pitkänen, suunnittelupäällikkö Liekki Lehtisalo ja pääsihteeri Timo Lankinen opetusministeriöstä, apulaisosastopäällikkö Erkki Virtanen ja toimistopäällikkö Kauko Mannermaa valtiovarainministeriöstä, apulaisosastopäällikkö Juhani Lönnroth työministeriöstä, teologian tohtori Hannu Juntunen Suomen evankelis-luterilaisesta kirkosta, ylijohtaja Yrjö Yrjönsuuri, osastopäällikkö Vesa Lyytikäinen, osastopäällikkö Samuel Lindgren ja osastopäällikkö Arja Mäkeläinen kouluhallituksesta, pääjohtaja Jorma Pöyhönen ja osastopäällikkö Pertti Mentula ammattikasvatushallituksesta, pääjohtaja Vappu Taipale sosiaalihalituksesta, osastopäällikkö Pekka Silventoinen Uudenmaan lääninhallituksesta, lääninkouluneuvos Esko Kangas Hämeen lääninhallituksesta, osastopäällikkö Mauri Paananen Oulun lääninhallituksesta, apulaiskaupunginjohtaja Kaarina Suonio Tampereen kaupungista, opintotuen selvitysmies, hallintojohtaja Ee-

ro Kurri, rehtori Martti Korhonen Kotkan Lyseosta, rehtori Lasse Leander Kotkan ammattioppilaitoksesta, rehtori Erkki Ojanen Kotkan teknillisestä oppilaitoksesta, rehtori Esko Jalonen Kotkan metsä- ja puutalousoppilaitoksesta, rehtori Jorma Laakso Kotkan merenkulkuoppilaitoksesta, rehtori Eila Estola Oulun lastentarhanopettajaopistosta, erikoisuunnittelija Erkki Kurenniemi Tiedekeskus Heurekasta, varapuheenjohtaja Voitto Ahlgren ja pääsihteeri Paavo Lounela Romaniasiain neuvottelukunnasta, apulaisosastopäällikkö Simo Juva Suomen Kaupunkiliitosta, sivistystoimen päällikkö Matti Rasila Suomen Kunnalliliitosta, osastopäällikkö Margareta Nygård Finlands svenska kommunförbundet, työvoima- ja koulutuspoliittinen sihteeri Jari-Pekka Jyrkänne Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK:sta, apulaisjohtaja Heikki Hirvinen Teollisuuden koulutusvaliokunnasta, osastopäällikkö Aslak Lindström Opettajien Ammattijärjestö OAJ:sta, puheenjohtaja, rehtori Antero Penttilä Suomen Rehtorit ry:stä, toiminnanjohtaja, rehtori Eero Mäkinen Kauppaoppilaitosten Liitosta, puheenjohtaja Anja Valtonen ja ammattiasiainsihteeri Ritva Semi Lastentarhanopettajien liitosta, korkeakouluja tiedepoliittinen sihteeri Timo Ala-Vähälä Suomen ylioppilaskuntien liitosta, koulutuspoliittinen sihteeri Pirita Mikkonen Suomen Tekniikan Opiskelijain Liitto STOL ry:stä, puheenjohtaja Seija Kirvesniemi Suomen ammattiin opiskelevien keskusliitto SAKKI ry:stä, pääsihteeri Samu Seitsalo Suomen Kauppaopiskelijain Liitto ry:stä, pääsihteeri Petra Kosonen Suomen Lukiolaisten Liitosta, oppimateriaalikeskuksen johtaja Irja Vinni Kehitysvammaliitosta, Kuurojen Maailmanliiton pääsihteeri Liisa Kauppinen tulkkiinaan Riitta Vivilin-Karen Kuurojen Liitosta, puheenjohtaja Martti Mäkelä ja toiminnanjohtaja Yrjö Valli

Luokanopettajaliitosta, toiminnanjohtaja Pirkko Lahti ja ylitarkastaja Maija Ritamo Suomen Mielenterveysseura ry:stä, toiminnanjohtaja Anja Lehtijärvi Koululaisten vanhempien liitosta, puheenjohtaja Marjatta Kivimäki Opinto-ohjaajat ry:stä, johtaja Helena Kekkonen Rauhankasvatusinstituutista, puheenjohtaja, professori Torsti Kivistö Tulevaisuuden tutkimuksen seura ry:stä, rehtori Sakari Tiainen Helsingin Yhtenäiskoulusta, toiminnanjohtaja Jyrki Jokinen ja pääsihteeri Heikki Sederlöf edustaen yhdessä Kansalais- ja Työväenopistojen Liittoa, Suomen Kansanopistoyhdistystä ja Vapaan sivistystyön yhteisjärjestöä, professori Leena Aho, professori Anto Leikola, professori Pentti Malaska, professori Irma Moilanen, professori Ilkka Niiniluoto, professori Erkki Olkinuora, apulaisprofessori Paavo Malinen, apulaisprofessori Mikko Ojala, FT Esa Saari, VTL, FM Jaana Venkula, lehtori, FL Anneli Vähäpassi ja rehtori Touko Voutilainen.

Lisäksi valiokunta on saanut kirjalliset lausunnot tasa-arvovaltuutettu Paavo Nikulalta ja Saamelaisvaltuuskunnalta.

Käsiteltävään selonteon sivistysvaliokunta esittää lausuntonaan seuraavaa:

Valtioneuvoston selonteko

Selonteossa on selvitetty toteutettua koulutuspolitiikkaa, sen tavoitteita, tuloksia ja voimavaroja. Selonteossa esitetään hallituksen koulutuspoliittista linjaa 1990-luvulle. Toisaalta selonteossa esitellään opetusministeriön kehittämissiiviota tulevaisuuden koulutusjärjestelmästä.

Valiokunnan kannanotot

Yleistä

Valiokunta pitää selonteossa esitettyä yleistä linjaa oikeana ja kannatettavana. Selonteossa on perusteellisesti selvitetty koulutusjärjestelmissä toteutettuja uudistuksia ja kehittämistoimia. Valtioneuvoston selonteko luo perustan ja antaa hyvät edellytykset Suomen koulutusjärjestelmän yleiselle kehittämiselle. Selonteossa on kuitenkin riittävästi käsitelty koulutusta lapsen ja nuoren tai aikuisopiskelijan kannalta sekä opetuksen sisällöille asetettavia kehittämistavoitteita. Valiokunta on käsitellyt

selontekoa lähtökohtanaan ihminen ja ensi sijassa lapsi ja nuori, jonka kasvamisesta ja oppimisesta koulutuksessa on kysymys. Tämä edellyttää tavoitteellista kasvattamista ja opettamista. Tämän vuoksi valiokunta on pyrkinyt tarkastelemaan sitä, millaisille ihmisille ja millaiseen yhteiskuntaan koulutuspolitiikkaa ollaan suunnittelemassa. Valiokunnan mielestä erityistä huomiota on kiinnitettävä opetuksen sisältöihin ja menetelmiin. Muut koulutusta koskevat tekijät, kuten esimerkiksi hallinto ja koulutusrakenteet, tulee järjestää joustavasti palvelemaan koulutukselle asetettavien tavoitteiden toteuttamista.

Koulun kasvatus tehtävä. Koulutusjärjestelmän tarkoituksena on kasvattaa oppilaista tasapainoisia, vastuuntuntoisia, itsenäisiä, luovia, rauhantahtoisia ja yhteistyökykyisiä sekä hyvin käyttäytyviä ihmisiä ja yhteiskunnan jäseniä. Valiokunta pitää näitä lähtökohtia tulevaisuudessakin tärkeinä. Käytännössä näiden periaatteiden toteuttaminen ei ole täysin onnistunut. Koulun nykyisten ongelmien taustalla on liiaksi periaate, että sivistys rajataan vain tiedoksi tai tiedolliseksi valistukseksi eikä riittävästi ole kiinnitetty huomiota nuoren kokonaispersoonallisuuden kehittämiseen. Opetuksen tulee antaa mahdollisuudet nuoren persoonallisuuden monipuoliselle kehittämiselle. Nykyistä enemmän tulisi kiinnittää huomiota ajattelun, älyn, ryhmässä toimimisen, tunteen ja itsensäilmaisun valmiuksiin. Koulun kasvatusavoitteena tulee olla kasvattaa tasapainoisen ja ehyen persoonallisuuden omaavia nuoria, jotka ymmärtävät vastuunsa ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksessa ja jotka huolehtivat kansallisen kulttuurin edistämisestä ja kansallisista arvoista, joita ovat mm. humanistinen ja kristillinen perinne, kodin arvostus ja työn kunnioittaminen, sekä nuoria, jotka kykenevät myös kansainväliseen yhteistyöhön. Valiokunnan mielestä nämä arvolähtökohdat ovat ajan-kohtaisia ja kestäviä myös 1990-luvulla.

Kasvatuksen arvolähtökohtien huomioon ottaminen korostuu annettaessa vastuuta kunnille ja kouluille. Suomalaisessa yhteiskunnassa on löydettävissä yhteinen arvopohja, jolle koulun kasvatustyö rakentuu ja kehittyy. Tällaisia lähtökohtia ovat jo edellä todettujen lisäksi mm. kestävä kehitys, johon pyritään luonnon ja ihmisen vuorovaikutukseen perustuvalla suhteella, toteuttamalla ihmisarvo ja siihen liittyvät keskeiset ihmisoikeudet ja kehittämäl-

lä yksilöä ja yhteiskuntaa koko kulttuurisen rikkauten käyttäjäksi ja kehittäjäksi.

Nämä tavoitteet ja ratkaisut edellyttävät perusteiden hakemista kasvatuksen arvolähtökohdista käsin. Tästä syystä kouluissa on varattava aikaa nykyistä enemmän opetus- ja kasvatustyön suunnitteluun, tehtävien ratkaisujen ja valintojen perustelemiseen. Koulun työn kehittämisessä näitä asioita tulee viedä mahdollisimman syvälle niin, että koko koulu-yhteisö ajoittain pohtii työnsä arvolähtökohtia.

Valiokunnan mielestä olennaista koulun kasvatustehtävässä onnistumiselle on koko opetushenkilöstön jatkuva yhteistyö ja sen toiminta-edellytysten kehittäminen. Koulua tulee määrätietoisesti kehittää sivistys- ja kulttuuritehtävän laaja-alaisesti sisäistäneeksi työyhteisöksi.

Ihmisen ja yhteiskunnan muuttuminen. Jatkuva koulutus. Yhteiskunnan kehityksen vallitsevana tunnuspiirteenä on jatkuva muutos. Jälkitekollisesta yhteiskunnasta ollaan siirtymässä entistä enemmän laajaa yleissivistystä edellyttävään tietoyhteiskuntaan. Koulutuksen tulee tällaisessa yhteiskunnassa olla koko elämän ajan jatkuva, ihmisen persoonallisuutta kehittävä oppimis- ja kasvuprosessi. Jatkuvan koulutuksen periaatteen mukaisesti jokaisella tulee olla joustava mahdollisuus koulutukseen ja oppimiseen kaikkina ikäkausina. Valiokunta yhtyykin selonteossa esitettyyn kannanottoon jatkuvan koulutuksen linjasta.

Koulun kasvatustehtävä ja tiedollisten sisältöjen muuttuminen jatkuvan muutoksen yhteiskunnassa korostaa erilaisten tieto-, taito- ja tunneasioitten tasavertaista huomioon ottamista opetuksessa. Koulutuksessa korostuu entistään elämäntaidon oppiminen ja eettinen kasvatus. Jatkuva koulutus edellyttää uusia toimintalinjoja, opetussuunnitelmia ja -menetelmiä, oppimateriaalien ja -kirjojen sisällöllistä ajankohtaistamista sekä opintoneuvonnan ja -ohjauksen tehostamista.

Valiokunnan mielestä selonteossa ei ole otettu riittävästi huomioon ihmisen arvomaailman muuttumista koulutuksen suunnitteluun vaikuttavana tekijänä. Tämän menellään olevan muutoksen vuoksi koulutuksen lähtökohtien tulee olla erityisesti yksilön mutta myös yhteiskunnan tarpeista lähteviä. Välttämätöntä on, että koulu kykenee siirtymään opettaja- ja kouluttajakeskeisyydestä oppijakeskeisyyteen, kehittämään yksilön kykyä oppia ja suuntaamaan hänen motivaatiotaan elinikäiseen kasvuun ja opiskeluun. Yhteiskunnan on koulu-

tuksen sisältöä ja luonnetta joustavasti muuttamalla pyrittävä siihen, että ammattitaitoista työvoimaa on aina saatavana niille aloille, joilla kysyntää kulloisessakin vaiheessa on.

Työelämän muuttuminen. Uudistuva työelämä aiheuttaa monenkaltaisia muutoksia myös koulutukselle asetettaville vaatimuksille. Esimerkiksi työn sidonnaisuus sen tekemisen paikkaan vähenee ja yhteiskunnan tarvitsemien ammattikoulutettujen henkilöiden tarve muuttuu ajoittain hyvinkin nopeasti. Ammatin ja työtehtävien vaihtaminen useaan kertaan ihmisen työelämän aikana tulee välttämättömäksi, mikä edellyttää koulutuksen järjestäjiltä joustavuutta ja nopeaa muuntumiskykyä tarpeiden ja tavoitteiden mukaisesti. Tulevaisuudessa työn hallinta edellyttää nykyistä syvempien ja laajempien tietojen ja taitojen ohella yhä enemmän luovuutta ja hyvää yleissivistystä. Koulun tehtävänä on antaa nuorille perusvalmiudet työelämässä selviämiseen ja elämään yleensä.

Koulutuksen sisällöt ja opetusmenetelmät. Valiokunta katsoo, että kaikessa koulutuksessa esiopetuksesta opettajankoulutukseen saakka tulee vähentää yksittäisten tietojen ulkoa oppimista ja lisätä tietojen hankinnan, analysoinnin ja soveltamisen opettamista. Luokkamuo-toisen opettajakeskeisen ja samassa aikataulussa tapahtuvan opiskelun lisäksi tulee käyttää nykyistä enemmän yksilö- ja ryhmäkeskeistä opiskelua. Sivistysihmisen kasvattamiseksi opetuksen sisällöissä on otettava huomioon mm. kulttuurikasvatus, kansalaiskasvatus, kansainvälisyyskasvatus, ympäristökasvatus, terveys- ja liikuntakasvatus, tapakasvatus sekä tasa-arvokasvatus.

Uudistuva ja kehittyvä tiedon käsitys edellyttää, että myös opetussuunnitelmien perusteet uusitaan tiedon käsityksen periaatteita vastaaviksi. Myös koulun toiminnallista rakennetta on väljennettävä. Uudistuvan tiedon käsityksen menetelmälliset vaatimukset on otettava huomioon koulutyön organisoinnissa, opetusryhmien muodostamisessa, vuosi ja luokka-etenemisrytmin uudelleenarvioinnissa, oppimäärien suorittamisessa, arvioinnissa ja arvos-telussa.

Valiokunta toteaa, että esim. historiattomuus ja aikaperspektiivin puute näyttää yhä selvemmin leimaavan nuorten ajattelua ja elämäntyyliä. Samoin matematiikan ja luonnon-tieteiden opetuksen sisältöä ja menetelmiä ollaan kehittämässä. Monilla muilla aloilla on myös tarvetta perusteelliseen sisältöjen uudista-

miseen. Tämän vuoksi valiokunta pitää tärkeänä työryhmän tai komitean perustamista kirjoittamaan opetussisältöjen ja -menetelmien sekä tuntijaon kehittämistarpeita.

Kieltenopetus. Kielitaito tulee kaikille kansalaisille yhä tärkeämmäksi. Samalla kielivalintojen monipuolistamisen merkitys korostuu. Hallituksen esitys peruskoululainsäädännön muuttamiseksi palvelee osittain tätä tavoitetta. Valiokunnan mielestä tulisi selvittää, voitaisiinko kielenopetus käynnistää nykyistä aikaisemmin ja samalla kehittää sitä houkuttelevammaksi.

Peruskoulussa on turvattava monipuolisen ja tasokkaan kielenopetuksen edellytykset. Tämän lisäksi tarvitaan erikoiskouluja, jotka keskittyvät vieraan kielen opetukseen. Vieraskieliset koulut sijaitsevat nykyisin pelkästään Helsingissä, eivätkä ne kuulu kunnan koululaitokseen. Kunnan koululaitokseen kuuluvien kielenopetukseen keskittyvien koulujen perustamismahdollisuus on turvattava ja näin järjestävä myös maan eri puolille vieraskielisiin kouluihin rinnastettavaa opetusta, mihin myös uudistuva lainsäädäntö antaa mahdollisuuden.

Tulevaisuuden yhteiskunnassa on saavutettava parempi tasapaino nykyisin pääosin opettavien kielten — suomi, ruotsi ja englanti — ja muiden kielten välillä. Tämä edellyttää suurempaa joustovaraa kielenopetuksessa sekä kielisäännösten soveltamisessa. Valiokunta esittää harkittavaksi, että ylioppilastutkinnossa suoritettavien aineiden valinnaisuutta on lisättävä koskemaan myös kieliä.

Pedagogiset kokeilut. Valiokunta pitää tärkeänä, että peruskoulujärjestelmän sisällä voidaan suorittaa pedagogisia kokeiluja ja ottaa käyttöön vaihtoehtoisia pedagogiikoita, mm. freinet- ja montessorimenetelmiä. Näitä tulee voida soveltaa sekä luokka-, oppiaine- että koulukohtaisesti. Kunnan päätöksellä tulee voida luoda peruskoulujärjestelmän sisälle sellaisia vaihtoehtokouluja, joiden oppilaaksitu-alue kunnan sisällä ylittää koulupiirirajat.

Yksityinen koulutusjärjestelmä. Koska selonteossa ei ole käsitelty julkisen koulutusjärjestelmän ohella toimivaa laajaa yksityistä koulutusta, ei valiokuntakaan sitä käsitellyt. Valiokunta kuitenkin toteaa, että mm. kaupallista koulutustarjontaa tulee opetusviranomaisen toimesta seurata siten, että tarvittaessa voidaan puuttua kuluttajansuojalainsäädännön mukaisesti käyttäjän kannalta sisällöllisiin, ta-oudellisiin tai oikeudellisiin epäkohtiin.

Esiopetus

Sosiaalivaliokunnan lausunnossa esitettyyn yhtyen valiokunta pitää tärkeänä, että esiope- tus mahdollistetaan ensi vaiheessa kaikille kuusi- vuotiaille. Tämä voi tapahtua vanhempien valinnan ja kunnan tarjoamien vaihtoehtojen mukaan joko päivähoidon tai peruskoulun yhteydessä. Valiokunta korostaa, että esiope- tus on lapsen lähtökohdista ja leikin avulla tapah- tuvaa kasvatusta eikä peruskoulun ensimmäi- sen luokan aloittamista ennen oppivelvollisuus- ikää. Opetuksesta vastaavat yhdessä lastentar- hanopettajat ja peruskoulun ala-asteen opetta- jat. ”Esiope- taji- en” koulutuksesta valiokunta viittaa jäljempänä opettajankoulutuksen yhtey- dessä esittämäänsä kannanottoon.

Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että päivähoidosta peritään maksu, mutta perus- koulussa annettu esiope- tus on ilmaista. Myös maksupolitiikalla tulee vaikuttaa siihen, että kuusi- vuotiaat käyttävät hyväkseen mahdolli- suuksia esiope- tuksen saamiseen. Samalla tulee peruskoulussa järjestettyä esiope- tusta laajentaa niissä tapauksissa, joissa se antaa toimintaky- kyisimmät mahdollisuudet kuusi- vuotiaitten ikäluokan esiope- tuksen järjestämiseen.

Peruskoulu

Valiokunta toteaa, että peruskoulun kehittä- minen ei edellytä eduskunnan käsittelyssä ole- vien lainsäädäntöuudistusten lisäksi laajoja lainsäädännön muutoksia. Kehittämistarpeet ovat sisällöllisiä ja menetelmällisiä, jotka puolestaan edellyttävät niin hallinnolta kuin opeta- jilta ja vanhemmilta uudenlaista asennoitu- mista jo nykyisinkin tarjolla oleviin kehittämis- mahdollisuuksiin.

Peruskoulun keskeisimpiä ongelmia ovat koulun kasvatustehtävän vaikeutuminen sekä valinnaisuuden ja syventävien opintomahdolli- suuksien puute. Valiokunta pitää tärkeänä, että peruskoulun sisällä pyritään järjestelmään, jossa on mahdollista esiope- tukselta lähtien joustava siirtyminen kouluun samoin kuin siir- tyminen ala-asteelta yläasteelle kunkin oppi- laan omien etenemisvalmiuksien mukaisesti.

Peruskoulun tehtävänä on oppilaan ajatte- lun, ymmärtämisen, tiedonhankinnan ja käsit- telyn kehittäminen. Ulkoaopitun tiedon liiallinen korostaminen opetuksessa ei ole tarkoituk- senmukaista. Enemmän huomiota on kiinnitet-

tävä muun muassa käden taitojen kehittämiseen. Koulun kasvatustehtävässä on korostettava lapsen yksilöllisyyttä. Koulun sisäisessä kehittämisessä on keskeistä opetus suunnitelman ja opetustyön eheyttäminen sekä opettajien yhteistyön kehittäminen.

Peruskoulun kehittämisen osalta valiokunta viittaa myös tämän mietinnön Yleistä-osassa sekä kohdissa Koulu työyhteisönä ja Opettajankoulutus esitettyihin kannanottoihin.

Oppivelvollisuuden alkaminen. Valiokunta pitää tärkeänä, että oppivelvollisuuden alkamisen ajankohta valitaan kunkin lapsen kehityksen mukaisesti käyttäen joustavasti nykyisiä lain sallimia mahdollisuuksia kuuden ja kahdeksan ikävuoden välillä esimerkiksi esiopetuksen yhteydessä havaitun kehittyneisyyden perusteella. Valiokunta yhtyy selonteossa esitettyyn ajatukseen siitä, että mahdollinen oppivelvollisuuden aloittamisen muutos tulee ratkaistavaksi vasta myöhemmin.

Ala-aste. Valiokunta pitää tärkeänä, että ala-asteen opetuksen menetelmällistä kehittämistä jatketaan. Ala-asteesta alkaen oppilaan tulee saada kykijensä mukaista opetusta. Tämä edellyttää, että opetusta kohdistetaan siten, että sekä kehityksessään viivästyneille että eri tavoin lahjakkaille lapsille suunnataan heille sopivaa opetusta. Tärkeää on myös, että ryhmäkoot ovat riittävän pienet. Opetuksen eriyttämisen ja eheyttämisen mahdollisuuksia on tuettava mm. oppimateriaalia kehittämällä, kokonaisopetusta edistämällä ja opettajien yhteistyötä lisäämällä.

Valiokunta kiinnittää erityisesti huomiota lapsiin, joilla on alentunut itsetunto. Häiriökäytöksen takaa voi paljastua epävarma lapsi, jonka oppimistilanteita tulee rohkaista ja vahvistaa. Valiokunta pitää tärkeänä lapsen tunne-elämän huomioon ottamista ja lapsen tuntemisen tärkeyttä koulutyössä.

Yläaste. Oppilaiden kehityserot korostuvat erityisesti yläasteella. Tässä vaiheessa esimerkiksi tyttöjen ja poikien sekä fyysinen että psyykinen, tunne-elämän ja sosiaalinen kehitys ovat eri vaiheessa. Valiokunta esittää kehitettäväksi luokatonta yläastetta. Valiokunnan mielestä se mahdollistaisi edellä mainittujen yleisten kehittämistavoitteiden saavuttamisen.

Yläasteen opetuksen sisällöllisessä kehittämisessä tulisi pyrkiä lisäämään valinnaisuutta ja mm. harrastuspohjaisia oppiaineita. Tärkeää on myös lisätä menetelmällisiä vaihtoehtoja yläasteella.

Kielivalintojen monipuolistaminen tulee yhä tärkeämmäksi. Samalla on tärkeää huolehtia toisen kotimaisen kielen osaamisen tasosta ja niiden oppilaiden valinnanmahdollisuuksista, joille kahden vieraan kielen oppiminen peruskoulussa on liian vaativaa.

Valiokunta edellyttää kieltenopetusta muutettavaksi siten, että yläasteella olisi äidinkielen lisäksi yksi pakollinen kieli, joka on valinnainen.

Kunnan kieliohjelman mukaan oppilas voi valita useammankin kielen jo yläasteen opinnoissaan. Valiokunta pitää tärkeänä toisen kotimaisen kielen osaamisen turvaamista valinnaisesti ensimmäisenä, toisena tai esim. kolmantena vieraana kielenä.

Kielenopetuksen monipuolistaminen edellyttää valtakunnallisin säädöksin turvattuja riittäviä voimavaroja.

Valiokunta kiirehtii yläasteen kokeilujen aloittamista eri puolilla maata edellä esitettyjen valintamahdollisuuksien toteuttamiseksi.

Opettajien täydennyskoulutuksessa tulisi pyrkiä siihen, että opettajat voisivat omassa koulutyössään ottaa uusia menetelmiä käyttöön. Myös kokonainen koulu voisi käyttää tiettyjä opetusmenetelmiä kunnan koulujärjestelmän piirissä.

Valiokunnan saaman selvityksen mukaan myös työharjoittelu ja leirikoulut ovat soveltuvia keinoja yläasteen oppilaiden motivaation lisäämiseksi.

Engelmanuoret. Erityistä huomiota ja tuki-toimenpiteitä tulee kohdistaa koulutyössä huonosti menestyviin, joilla on samanaikaisesti muita, koulun ulkopuolisia vaikeuksia. Koululla tulisi olla valmius katkaista heidän ongelmiansa kasautuminen, jotta ne eivät johtaisi vakaviin mielenterveyden häiriöihin ja epäsosiaalisuuteen.

Ongelmalasten ja -nuorten opetuksessa tulee erityistä huomiota kiinnittää siihen, että ennalta ehkäisevä erityisopetus, koulukuraattori- ja koulupsykologiohjaus kytketään tiiviisti muuhun koulutyöskentelyyn. Valiokunta korostaa myös pienten opetusryhmien merkitystä näiden lasten ja nuorten koulutuksessa.

Vammaisten opetus. Vammaisten lasten ja nuorten tasavertaisuus oppilaina ja opiskelijoina on turvattava siten, että heille taataan tiedollisesti ja teknisesti oikeantasoinen opetus. Valiokunta katsoo, että vammaisten lasten integrointi normaaleihin luokkiin on sekä näiden lasten että terveiden toverien kannalta myön-

teinen asia edellyttäen, että opettajilla on tiedolliset ja asennevalmiudet kohdata nämä erilaiset lapset. Vaikeavammaisten opetus tulee järjestää kunnan tarjoamien vaihtoehtojen mukaan joko sosiaali- tai koulupuolella. Haja-asutusalueilla tulee mahdollistaa myös kiertävä kotiopetus vaikeavammaisille. Lisäksi tarvitaan lasten yhteisiä virikepäiviä. Opettajille on perus- ja täydennyskoulutuksessa annettava tarpeellinen tieto vammaisuudesta sekä erityispedagogiikasta. Oppilaille tulee taata tarvittaessa koulunkäyntiavustaja ja viittomakielen tulkki tai apuopettaja.

Valiokunnan saaman selvityksen mukaan viittomakielellä on selkeä asema kuurojen ensikielenä. Kuurojen opiskelu on mahdollista vain, mikäli viittomakielen opiskelutulkkeja on riittävästi. Tulkkien palkkaamiseen on varattava riittävät määrärahat.

Koulu työyhteisönä. Koulun ja kodin kasvatustehtävää on lähennettävä nykyisessä järjestelmässä. Yhtenä keinona kodin ja koulun yhteistyön kehittämisessä voidaan pitää johtokuntatyöskentelyä. Johtokunta ei ole pelkästään hallintoelin vaan kiinteästi koulun kasvatustehtävään kuuluva yhteistyön ja koulun kehittämisen muoto. Johtokuntien asemaa tulee parantaa siten, että vanhempien, oppilaiden ja opettajien sekä koulun muun henkilökunnan panos tehostuu kokonaisvaltaisessa kehittämisessä. Vastuuseen kasvamisen kannalta on tärkeää, että erityisesti oppilaiden vaikutusmahdollisuuksia kouluyhteisössä tehtäviin päätöksiin lisätään. Vanhempien mukaantulo laajemminkin kouluelämään on ensiarvoisen tärkeää. Huomattava on, että oppilaan kannalta kodin ja koulun yhteistyömuodot vaihtelevat riippuen oppilaan kulloisestakin kehitysvaiheesta. Koulujen johtokuntiin tulee valita koulun sisäisestä kehittämisestä kiinnostuneita vanhempia. Kuntien tulee voida koulujen kanssa neuvoteltuaan päättää, annetaanko koulun johtokunnalle pelkästään koulun sisäistä kehittämistä koskevien asioiden ratkaisovalta vai ratkaiseeko se myös kunnan kouluhallintoon liittyviä muita, asianomaista koulua koskevia asioita.

Valiokunta pitää tärkeänä myös sitä, että oppilaskuntatoimintaa koulussa kehitetään. Sille pitää antaa nykyistä itsenäisemmät mahdollisuudet luoda kouluopetusta täydentävää ja koulun viihtyisyyttä parantavaa toimintaa. Kerhotoiminnan mahdollisuuksia tulee paran-

taa oppilaita innostavaksi ja sen resursseja tulee lisätä.

Opettajien työaikajärjestelmää tulee kehittää ns. kokonaistyöaikajärjestelmän suuntaan läh-
tökohtana lapsen ja nuoren paras koko työyhteisön kehittämiseksi. Opettajien työskentelyolosuhteiden ja motivaation parantamiseksi tulee helpottaa urakehitystä ja lisätä tehtävien kiertoa.

Osana kouluyhteisön kehittämistä on otettava huomioon opettajien ja oppilaiden lisäksi koulun muu henkilökunta, jolle tulee myös järjestää kasvatustalon koulutusta. Tavoitteena koulun kehittämisessä työyhteisönä on se, että koulusta tulisi lapsen kannalta turvallinen yhteisö, jossa kukin yhteisön jäsen kantaa myös kokonaisvastuuta lapsen parhaasta.

Koulukirjastot ja oppikirjat. Suomessa on voimakkaasti kehitetty kirjastolaitosta yleisesti. Samalla kuitenkin koulukirjastojen hoitaminen on usein jäänyt vähälle ja ne ovat osin jopa hävinneet kouluista. Kirja on opiskelijan työväline, jolla on aina merkittävä asema oppimisessa ja yleissivistyksessä hankkimisessa. Valiokunta pitää välttämättömänä, että koulukirjastoja kehitetään voimakkaasti ja kouluille myönnetään riittävät määrärahat kirjojen hankkimiseen.

Opettamisen tulee nojautua objektiiviseen ja ajankohtaiseen tietoon. Oppikirjojen merkitys korostuu etenkin niissä tapauksissa, jolloin opettajia vaihtuu usein. Valiokunnan mielestä on peruskoululain hengen mukaista, että oppilas saa omat oppikirjat, joista osaa tarvitaan myös lukiossa ja ammatillisissa oppilaitoksissa.

Terveyskasvatus ja kouluruokailu. Valiokunta yhtyy talousvaliokunnan lausunnossa esitettyyn kannanottoon terveystieteiden ja kouluruokailun merkityksestä. Valiokunta viittaa talousvaliokunnan lausunnossa esitettyyn terveyden merkityksestä kasvatuksen tavoitteena.

Valiokunnan mielestä koulutuspolitiikkaamme kehitettäessä tulisi kiinnittää nykyistä suurempi huomio koulun yleiseen kasvatustehtävään sekä tavoitteisiin huolehtia lasten ja nuorten fyysisestä ja psyykkisestä hyvinvoinnista ja näin kansanterveyden edistämisestä. Tämä koskee sekä koulutyön yleistä järjestämistä että opetuksen sisällön kehittämistä.

Terveyteen kuuluu myös terve itsetunto, mielentasapaino sekä valmius vastuunottoon omasta elämästä, lähimmäisistä ja elinympäristöstä. Valiokunnan mielestä terveystieteiden

sen on oltava mukana koulussa koko koulutusjärjestelmän läpi.

Valiokunta katsoo, että kouluruokailun järjestämiseen liittyvät ongelmat tulee pikaisesti ratkaista, ja pitää tärkeänä, etteivät valtakunnallisten normien purku ja mahdolliset kuntien taloudelliset ongelmat saa merkitä kouluruokailun tasosta tinkimistä. Tämän vuoksi kouluruokailun yleisistä perusteista tulee säätää valtakunnallisesti.

Lukio

Selonteossa todetaan, että lukion kehittämisen perustuu tuntekehysjärjestelmään, luokattoman lukion kokeiluun, lukion ja ammatillisten oppilaitosten yhteistyön kokeiluun, päätösvalan siirtämiseen kunta- ja koulutasolle sekä matemaattis-luonnontieteellisen opetuksen uudistamiseen. Valiokunta katsoo, että lukiota tulee kehittää valtakunnallisena ylioppilastutkintoon johtavana yleissivistävänä kouluna. Kehittämisen eräinä tavoitteina tulee olla valinnaisuuden ja joustavuuden lisääminen. Samalla tulee huolehtia siitä, että muutokset toteutetaan säilyttäen lukion hyvä taso.

Luokaton lukio. Luokattoman lukion kokeilusta saadut kokemukset ovat myönteisiä. Valiokunta pitää tärkeänä, että lukiossa siirrytään nopeasti ja pysyvästi luokattomuuteen. Lukio-opetusta tulee kehittää siten, että oppilaan on mahdollista suorittaa mielekkäitä opintokokonaisuuksia, mikä sisältää mahdollisuuden suorittaa oppiaineita myös muissa keskiasteen oppilaitoksissa. Tavoitteiden saavuttaminen vaatii lukioon riittävää tuntekehystä ja riittäviä voimavaroja esimerkiksi kerhotoiminnan kehittämiseen. Tässäkin yhteydessä valiokunta korostaa koulukirjastojen ja atk-yhteyksien kehittämistä palvelemaan lukiolaisten tarpeita tutkimatyyppisessä työskentelyssä.

Ylioppilastutkinto. Valiokunnan mielestä ylioppilastutkinto tulee säilyttää. Selonteon mukaan ylioppilastutkinnon tarkoituksena on selvittää, ovatko oppilaat saavuttaneet riittävän kypsyiden sekä opetus suunnitelman mukaisen tietomäärän. Valiokunta katsoo, että nykyinen ylioppilastutkinto ei mittaa riittävästi saavutettua kysyyttä. Kun toisaalta kouluopetuksessa tulee vähentää ulkoopitun tiedon merkitystä, tulee ylioppilastutkintoa pikaisesti kehittää muuttamalla sitä mittaamaan enemmän kysyyttä kuin tietoa. Ylioppilastutkin-

non aineiden valinnaisuutta tulee lisätä ja sen suorittaminen soveltuvilta osin tutkielmamuotoisena sekä jaksoittain tulee mahdollistaa. Myös osatutkinnon suorittaminen tulee mahdollistaa.

Suomen kansainvälistymiskehitys edellyttää, että suomalaisten koululaisten osallistumista kansainvälisiin vaihto-ohjelmiin lisätään ja kansainvälisten lukioiden perustamista helpotetaan. Nykytilanteessa on tärkeää laajentaa mahdollisuuksia kansainvälisen ylioppilastutkinnon suorittamiseen.

Lukion ja ammatillisten oppilaitosten yhteistyön kehittämiseen valiokunta ottaa kantaa koulutuskokeiluja koskevassa luvussa.

Ammatillinen koulutus

Nuorisoasteen ammatillisen koulutuksen tavoitteena on se, että nuorelle annetaan monipuolinen työssä vaadittava ammattitaito niin, että hän pääsee koulutuksen jälkeen vaivatta työuransa alkuun, sekä taito jatkuvasti kehittää työtään. On todennäköistä, että tulevaisuudessa yhä useampi joutuu vaihtamaan tai halua vaihtaa ammattia. Sen vuoksi sekä nuorisoasteen että aikuisiän ammatillisen koulutuksen tehtävänä on joustavasti ja tehokkaasti antaa ammatinvaihdon ja muuttuvaan ammattiin kouluttautumisen edellytyksenä olevat valmiudet.

Valiokunta katsoo, että ammattikoulutuksen kehittäminen nuorisoasteella on yksi koulutusjärjestelmän tärkeimpiä tehtäviä. Ammatillisen koulutuksen keskeisimpiä ongelmia ovat linjarakenteen kapea-alaisuus, kaksivaiheinen valintajärjestelmä, koulutustarjonta suhteessa opiskelijoiden kysyntään ja elinkeinoelämän työvoimatarpeisiin, samoin ammatillisen koulutuksen sisällölliset ongelmat nopeasti muuttuvien ammatillisten valmiuksien vaatimusten takia. Ongelmia ovat myös opettajankoulutuksen sisällölliset puutteet työvoiman kehitystarpeisiin verrattuna sekä vaihtoehtoisen ammatillisen koulutuksen puute koulutuksen ulkopuolelle jäävien suhteen. Koulussa tarvitaan myös sisäistä asennemuutosta ammatilliseen koulutukseen.

Valiokunta katsoo, että kaksivaiheinen oppilasvalinta tulee poistaa ja pikaisesti siirtyä kapea-alaisesta linjarakenteesta valinnaispohjaiseen ammatilliseen eriytymiseen. Oppilaiden valinnanmahdollisuuksia tulee lisätä antamalla

oppilaille mahdollisuudet liittää ammatilliseen tutkintoon erilaisia opintokokonaisuuksia muista keskiasteen oppilaitoksista. Valiokunnan saaman selvityksen mukaan yhtenä merkittävänä syynä ammatillisen koulutuksen keskeyttämiseen on, etteivät opiskelijat ole motivoituneita opintojen alussa suoritettavan yleisopintojakson opiskeluun. Tämän vuoksi yleisopintojakson sisältöjä on kehitettävä ja harkittava, tulisiko yleisopinnot sijoittaa vaiheittain koko koulutuksen ajalle. Samalla tulee huolehtia siitä, että koulutuksessa saavutetaan ammattiosaaminen ja työnteontaito. Lisäksi valiokunta katsoo, että työelämän ja koulutuksen sekä eri ammatillisten oppilaitosten keskinäistä yhteistyötä on lisättävä ja opiskelu mahdollistettava niissä yhtäaikaaisesti. Erityisopetusta tulee ammatillisessa koulutuksessa kehittää.

Ammatillisen koulutuksen vetovoimaa on lisättävä avaamalla koulutusväylät ja poistamalla päällekkäisyydet eritasoisista koulutusohjelmista. Kansainvälistä vuorovaikutusta ammatillisessa koulutuksessa on lisättävä.

Jokaisella on oikeus ammatilliseen perusvivistykseen. Nykyisin ammatillisen koulutuksen ulkopuolelle jäävien osalta valiokunta katsoo, että koulutussopimus- ja oppisopimuskoulutus ovat osalle näistä henkilöistä pääasiassa käytännön koulutuksena sopivia.

Valiokunta toteaa oppisopimuskoulutusta tarvittavan kiinteämuotoista ammatillista koulutusta täydentävänä koulutusmuotona myös tulevaisuudessa. Tämän vuoksi valiokunta kannattaa koulutussopimuskoulutuksen vakiinaistamista ja edellyttää, että oppisopimuskoulutus säilytetään sekä nuorten että aikuisväestön ammatillisen perus- ja lisäkoulutuksen muotona.

Henkilöiden vapaan liikkuvuuden toteutuminen Euroopassa edellyttää vastavuoroista tutkintojen tunnustamista. Tämän vuoksi valiokunta katsoo, että pikaisesti tulee selvittää ammattikoulutuspassin käyttöönotto.

Koulutuskokeilut

Yleistä. Valiokunta katsoo, että koulutuskokeilujen tavoitteet ovat oikeat. Tarkoituksena on oppilaitosten yhteistyöllä poistaa peruskoulun jälkeisen koulutuksen epäkohtia, kehittää koulutusta sen tason kohottamiseksi, yksilön, työelämän ja koko yhteiskunnan tieto- ja taitotarpeiden tyydyttämiseksi, joustavien ja

yksilöllisten valinnanmahdollisuuksien lisäämiseksi ja koulutusmahdollisuuksien monipuolistamiseksi sekä koulutusjärjestelmän toimintakyvyn parantamiseksi. Tavoitteena on lisätä opiskelijoiden valinnanmahdollisuuksia, parantaa sekä lukion että erityisesti ammatillisten oppilaitosten vetovoimaisuutta sekä vastata uusiin yhteiskunnan ja työelämän vaatimuksiin.

Kokeilut tulee suunnitella siten, etteivät kokeiluihin osallistuvien nuorten koulutusmahdollisuudet vaarannu ja että valittaessa oppilaitoksia kokeilun piiriin otetaan huomioon myös erilaiset olosuhteet.

Valiokunta korostaa myös sitä, että kokeilujen yhteydessä järjestetään seurantaa ja kokeilujen tulokset otetaan huomioon, ennen kuin pysyvästä toiminnasta tehdään päätöksiä.

Nuorisoasteen koulutuskokeilut. Valiokunta yhtyy selonteossa esitettyyn siitä, että kokeillaan ammatillisten oppilaitosten ja lukion yhteistyötä edellä kokeiluista yleisesti todettujen tavoitteiden saavuttamiseksi. Tässä kokeilussa pyritään erityisesti eri oppilaitosmuotojen rajaitoja madaltamalla parantamaan nykyisen järjestelmän koulutusmahdollisuuksia. Valiokunta katsoo, että suunniteltavat kokeilut palvelevat osaltaan suomalaisen koulutusjärjestelmän kehittämistä. Kokeiluja ei kuitenkaan saa liian tiukasti rajata vain eri koulumuotojen välillä tapahtuvaksi. Sen vuoksi kokeilussa tulee mahdollistaa myös vaihtoehto, jossa ammatilliset oppilaitokset keskenään järjestävät kokeilua. Valiokunta yhtyy selonteossa esitettyyn lähivuosien tavoitteeseen, että kokeillaan järjestelmää, jossa oppilaan on mahdollista sisältää lukion kurssiin ammatillisen oppilaitoksen aineita ja ammatillisen oppilaitoksen kurssiin lukion oppimäärään kuuluvia aineita. Oman koulunsa mahdollisen päättötutkinnon lisäksi lyhyellä jatko-opiskelulla voi suorittaa myös toisen päättötutkinnon. Päämääränä tulee olla, että keskiasteen rinnakkaisten koulumuotojen, ammattikoulujen ja lukioiden sekä opistoasteen ammatillisen koulutuksen järjestelmää kehitetään monipuoliseksi ja korkeatasoiseksi nuorisolle koulutusvaihtoehtoja tarjoavaksi koulutukseksi niin, että itsenäisten koulujen yksilöllisyys ja erityispiirteet voivat myönteisesti kehittyä ja kilpailu eri koulumuotojen ja oppilaitosten välillä voi edistää koulutuksen laadun jatkuvaa kehittämistä.

Valiokunnan saaman selvityksen mukaan tarkoituksena on kokeilla myös uutta tutkinto-

tyyppiä, yleis- tai yhdistelmäutkintoa, ammatillisien tutkinnon ja ylioppilastutkinnon rinnalla. Valiokunta katsoo, että tällaisen yleis- tai yhdistelmäutkinnon suorittaneen ammatillinen osaaminen tulisi olemaan puutteellista eivätkä vajavaiset lukio-opinnot toisi asiallista jatko-opintokelpoisuutta. Sen vuoksi tällaista kokeilua ei tule hyväksyä.

Valiokunta katsoo, ettei tule ryhtyä kokeilemaan opetusministeriön julkistamassa ns. visiossa esitettyä mahdollisuutta muodostaa Suomeen ns. nuorisokoulu. Sen sijaan edellä tarkoitettua keskiasteen oppilaitosten yhteistyökokeilua valiokunta pitää tärkeänä.

Koulukokeiluja tulee olla myös haja-asutusalueilla, jolloin voidaan saada kokemuksia yhteistyökokeilujen onnistumisesta etäälläkin sijaitsevien kouluyksiköiden välillä sekä kuljetus- ja asumiskustannuksista.

Ammattikorkeakoulukokeilut. Työelämän kehitys ja koulutusjärjestelmän toiminnan tehokkuus edellyttävät ammatillisesti eriytyvän koulutuksen tason kohottamista kaikilla aloilla. Tämän takia ammattikorkeakoulukokeiluihin ryhtymistä on pidettävä perusteltuna ja kannatettavana. Valiokunta kannattaa kokeilun aloittamista niillä aloilla, joilla on selvä tarve tällaiseen korkeakoulumuotoon osoitettavissa. Vasta ammattikorkeakoulujen kokeiluvaiheen jälkeen on riittävät edellytykset arvioida, missä laajuudessa opistoasteen koulutus on tarpeen kehittää ammattikorkeakoulutason koulutukseksi.

Ammattikorkeakoulukokeilun tavoitteena on oltava korkeakoulutasoon kuuluva opetus. Ammattikorkeakoulussa annettavan opetuksen ja siellä tapahtuvan opiskelun tulee valiokunnan mielestä johtaa kansainväliseen korkeakoulutasoon verrattavaan kolmivuotiseen tutkintoon, jonka yleisimmin käytetty vertailututkinto on bachelor of sciences -tutkinto. Sen tulee antaa sama kelpoisuus kuin vastaavatasoiset tutkinnot EY-maiden koulutusjärjestelmissä. Tämä edellyttää, että ammattikorkeakoulussa on riittävän pätevät opettajat. Ammattiaineiden opettajia lukuun ottamatta opettajilla tulee olla korkeakoulututkinto ja opettajistossa tutkijakoulutuksen saaneita opettajia. Vaikka väliaikaisessa kokeiluvaiheessa ammattikorkeakouluopinnot järjestetään pääasiassa oppilaitosten nykyisin opettajavoimin, tulee viipymättä ryhtyä opettajien ammattitaitotason kohottamiseen ja ammattikorkeakoulujen henkilöstörakenteen kehittämiseen. Jo kokeiluvai-

heessa tulee kiinnittää huomiota opettajien täydennyskoulutukseen. Myös avoimia virkoja täytettäessä on pyrittävä mahdollisuuksien mukaan rekrytoimaan tieteellisen jatkokoulutuksen ja hyvän työkokemuksen hankkineita opettajia. Tämä on tärkeää siitakin syystä, että ammattikorkeakouluilla tulee olla edellytykset soveltavan tutkimustyön harjoittamiseen. Opetuksen tukeutumiseksi tieteellisesti hyväksyttävään tutkimukseen on ammattikorkeakoululta vaadittava kiinteää yhteistyötä alan yliopiston tai tiedekorkeakoulun kanssa.

Opiskelijoiden kannalta on tärkeää, että mahdollisista ammattikorkeakouluista tulee olla hyvät jatkomahdollisuudet tiedekorkeakouluihin. Tällöin opiskelijan tulee voida lukea hyväkseen ammattikorkeakoulussa suoritettua opintoja tiedekorkeakouluun siirtyessään.

Edellä mainitut tavoitteet saavutetaan yhden tai monen oppilaitoksen tai oppilaitosmuodon yhteistyönä. Kokeilussa tulee myös määrätä ne yliopistot, joiden kanssa ammattikorkeakoulukokeiluun osallistuva koulu harjoittaa yhteistyötä.

Kokeilujen onnistumiseksi on välttämätöntä, että niihin suunnattavat voimavarat ovat riittävät. Valiokunta ei pidä todennäköisenä, että kaikilla kunnilla on mahdollisuus rahoittaa kokeiluista aiheutuvia kustannuksia. Valiokunnan mielestä valtion tulee huolehtia riittävästä resurssista kokeilujen onnistumiseksi.

Valiokunta toteaa vielä, että ammattikorkeakoulukokeilut ja nuorisasteen koulutuskokeilut voivat toteutua toisistaan erillään. Silti kummassakin tulee ottaa huomioon kokeilussa toteutettavien järjestelyjen mahdollisia yhteyksiä toisiinsa.

Ammattikorkeakoulukokeiluissa ja mahdollisesti koulumuodon vakinaistuessa valtion tulee huolehtia, ettei kunnille tule kohtuuttomasti kustannuksia yliopisto- ja korkeakoulutasoisesta opetuksesta ammattikorkeakouluissa ja ettei ammattikorkeakoulujen opetuksen valvonta ole yksinomaan kuntien vastuulla.

Korkeakoulut

Maamme korkeakouluissa noudatettavissa tutkintojärjestelmissä on epäkohtia, joiden poistamiseksi tulisi pikaisesti ryhtyä toimenpiteisiin. Epäkohtia liittyy mm. nykyisiin perustutkintojen koulutusohjelmiin. Useilla koulutusaloilla aloituspaikkoja on riittämättömästi,

opiskeluajat ovat jatkuvasti pidentyneet ja kansainvälinen tutkija- ja opiskelijavaihto on vähäistä tarpeeseen nähden. Valiokunta yhtyy selonteossa esitettyyn tavoitteeseen, että korkeakoululaitoksen kehittämässä kiinnitetään erityistä huomiota toiminnan tuloksellisuuden parantamiseen, johtamiseen ja päätösvallan lisäämiseen, perustutkintojen suoritusaikojen lyhentämiseen, tutkijankoulutuksen tehostamiseen sekä kansainvälisten yhteyksien parantamiseen.

Valiokunta pitää tärkeänä, että toimenpiteitä tutkintojen suoritusaikojen lyhentämiseksi jatketaan. Tähän tulee pyrkiä opetuksen laatua kehittämällä ja opiskeluedellytyksiä parantamalla. Keskimääräisten perustutkinnon opiskeluaikojen lyhentämiseksi on välttämätöntä järjestää seurantaa valmistuneiden määristä ja selvitettävä on mm., pidentääkö nykyinen tutkintojärjestelmä koulutusajkoja. Tähän liittyen valiokunta edellyttää, että yliopisto- ja korkeakouluopiskelu voidaan jaksottaa niillä aloilla, joilla tarvetta siihen on, siten että opiskelijalla on mahdollisuus ensin suorittaa kolmivuotista opiskelua edellyttävä korkeakoulututkinto, joka on samantasoinen kuin edellä tarkoitettu ammattikorkeakoulututkinto. Tällainen korkeakoulututkinto tulee voida ottaa käyttöön kaikissa niissä yliopistoissa ja korkeakouluissa, joissa sitä pidetään tarkoituksenmukaisena siellä olevien tutkintokokonaisuuksien osana.

Valiokunta pitää tarkoituksenmukaisena, että korkeakoulujen opetusta kehitetään nykyistä osallistuvampaan suuntaan. Valiokunta kiinnittää vielä huomiota siihen, että korkeakoulujen yhteistyötä tulee kehittää ja että saman paikkakunnan koulutusaloilla ei ole tarpeettomasti päällekkäisyyttä toiminnassa.

Aikuiskoulutus

Selonteossa todetaan aikuiskoulutus yhdeksi painopistealueeksi. Valiokunta yhtyy tähän näkemykseen. Aikuiskoulutuksen lähtökohtana on aktiivi yhteiskunta, joka pyrkii kansalaisten toimintakyvyn säilyttämiseen koko eliniän aikuiskoulutusta ja muita oppimisen muotoja, työyhteisöjä ja työn sisältöjä kehittämällä. Ajatus koulutuksesta laajasti inhimillisistä voimavaroja lisäävänä resurssina on valiokunnan mielestä erityisen vaalimisen ja kehittämisen arvoinen. Uudessa aikuiskoulutusjärjestelmässä tulee pyrkiä nykyistä laajempaan sivistyksen

käsitteeseen. Huomiota tulee kiinnittää myös ns. yleissivistävän yhteiskunnallisen ja harrastustavoitteisen aikuiskoulutuksen resursseihin. Sivistynyt, vireä ja ympäristöstään kiinnostunut ihminen on arvokas kasvatuspäämäärä.

Aikuiskoulutus on yhteiskunnan koulutusjärjestelmän osana laaja-alaisesti läheisimmässä yhteydessä yhteiskunnan jokapäiväiseen toimintaan. Tämän tulee näkyä siten, että aikuiskoulutustoiminnasta tulee yhteiskunnallisen toiminnan elimellinen osa eikä vain sen apuorganisaatio. Tämä merkitsee aikuiskoulutuksen neuvonta- ja suunnittelutoiminnassa työskentelevien määrän voimakasta lisäämistä ja heidän koulutuksensa tehostamista.

Aikuiskoulutuksen erityisenä huomion kohteena tulee olla ammatillista peruskoulutusta vailla olevien, henkilöstökoulutuksen ulkopuolelle jäävien työntekijöiden sekä työelämästä syrjäytyvien ammatillinen täydennys- ja uudelleen koulutus. Käytännössä aikuiskoulutukseen osallistuvat huomattavasti enemmän naiset kuin miehet. Valiokunta pitää tärkeänä niiden keinojen kartoittamista, joilla miehiä saadaan nykyistä enemmän aikuiskoulutukseen. Aikuiskoulutusta antavien oppilaitosten keskinäistä työnjakoa ja koordinaatiota tulee lisätä ja antaa niille yhdenmukaiset resurssit koulutuksen tarjoamiseen. Joustavan aikuiskoulutuksen hallinnolliset esteet tulee poistaa ja selvittää etäopetuksessa esiintyvät epäkohdat.

Aikuiskoulutuksen yhteistyötä viestintävälineiden kanssa tulee kehittää ja hyödyntää myös YLE:n mahdollisuudet aikuiskoulutuksessa. Omaehtoisen aikuiskoulutuksen voimavaroja tulee myös lisätä ja antaa vapaata sivistystyötä tekeville järjestöille lisää toimintamahdollisuuksia lainsäädäntöä ja rahoitusjärjestelmiä kehittämällä. Tarkasta ohjauksesta ja valvonnasta tulee siirtyä nykyistä vapaampaan resursointiin. Näiden oppilaitosten erityispiirteet tulee mm. valtiosuusuudistuksessa ottaa huomioon. Muun muassa valtiovuon suuntaamisratkaisuihin — kunnan välityksellä vai suoraan ylläpitäjälle — on tulevaisuudessa kysymys näiden toimintamuotojen itsenäisyydestä ja vapaudesta ja aikuiskoulutusta laajasti tarkasteltaessa monimuotoisuuden ja -arvoisuuden säilyttämisestä.

Valiokunta katsoo, että iltalukioita ja lukioiden iltalinjoja kehitetään nykyistä selkeämmin aikuisoppilaitoksina.

Aikuiskoulutuksen kehittämisessä valiokunta pitää tärkeänä opinto- ja sapattivapaan sekä

etäopetuksen, osa-aika- ja puolipäiväopiskelun tukemista ja kehittämistä. Työyhteisöjen muodostumista koulutusta ja jatkuvaa oppimista tukeviksi tulee edistää. Jokaisella tulisi olla mahdollisuus siirtyä haluamanaan ajankohtana joustavasti työstä opiskeluun ja päinvastoin.

Opettajankoulutus

Opettajan työ on viime vuosina muuttunut. Tähän on vaikuttanut merkittävästi yhteiskunnassa tapahtunut suuri murros. Valiokunta korostaa sitä, että yhteiskunnan muuttuessa opettajien työ lasten kasvattajina ja kouluttajina tulee entistä tärkeämmäksi. Opettajan työn tukemiseksi tulee opettajankoulutuksessa kiinnittää erityistä huomiota opettajien selviytymiseen työstään kasvatuksellisten ongelmien ratkaisemiseksi.

Nykyinen opettajankoulutuksen vajuus pakottaa etsimään uusia koulutusteitä. Valmistuvat opettajat eivät enää välttämättä asetu hoitamaan tehtävää, johon ovat valmistuneet, vaan palvelevat yhteiskuntaa muilla sektoreilla. Tämän vuoksi opettajien koulutukseen tulee etsiä uusia muotoja. Vaikka poikkeuskoulutuksella ei voida vajuusta pysyvästi korjata, on nykyisessä tilanteessa poikkeuskoulutusta nopeasti tehostettava. Samoin on myönnettävä erivapaus sellaisille opettajan tehtävään sopiville henkilöille, joilla on asiallinen pätevyys.

Valiokunta on asiantuntijoita kuullessaan joutunut havaitsemaan, että eri opettajanvalmistuslaitosten toiminnassa on merkittäviä eroja. Valiokunta kiinnittää huomiota myös valtakunnallisen koordinaation luomiseen opettajankoulutuksessa.

Opettajankoulutukseen valinta. Valiokunta korostaa sitä, että valintaperusteissa on nykyistä enemmän otettava huomioon hakijan soveltuvuus, persoonallisuus ja motivaatio alalle. Valintamuotoja tulee johtaa siihen, että opettajan ammatissa toimiva on sisäistänyt eettisen vastuunsa kasvattajana.

Valiokunta korostaa sitä, että miesopettajia tarvitaan nykyistä enemmän lasten kasvattajina ja esikuvina. Valiokunta on huolestunut siitä, että opettajankoulutukseen hakeutuu ja valikoituu liian vähän miehiä. Valiokunnan mielestä on syytä käynnistää opiskelijavalintamenettelyn uudistaminen siten, että opettajiksi hakeutuisi ja valikoituisi riittävästi kumpaakin sukupuolta.

Opettajankoulutuksen sisältö. Opettajan koulutuksessa tulee erityisesti kiinnittää huomiota koulutuksen arvolähtökohtiin, humanistiseen arvoperustaan, kasvatustehtävän sisäistämiseen ja kykyyn kantaa vastuuta opettavistaan ja opetustehtävästä. Tärkeää on myös opettajien omien taitojen, esimerkiksi kuvallisen ja musiikillisen ilmaisun kehittäminen. Opetuksen kehittämisen tulee perustua tutkimustuloksiin. Opettajankoulutuksessa opettajan on perehdyttävä mm. filosofiaan opettajan työn eettisten arvopäämäärien, erilaisten tiedonkäsitteiden huomioon ottamisen ja formaalisten tavoitteiden kannalta. Opettajankoulutuksessa tulisi riittävästi perehtyä myös vammaisten ja poikkeavien lasten ongelmien selvittelyyn.

Valiokunta katsoo, että on harkittava, miten osa suhteellisen pitkistä opettajakoulutuksesta, kuten esimerkiksi syventäviin opintoihin liittyvän tutkimuksen käytännön osuus, voidaan siirtää koulu-yhteisössä suoritettavaksi. Näin opettaja voi mahdollisimman aikaisessa vaiheessa soveltaa taitojaan ja taitojaan käytännön koulutyöhön.

Tutkinnot. Valiokunta yhtyy selonteossa esitettyyn siitä, että opettajankoulutusta tulee yhtenäistää. Yleissivistävän koulun ja ammatillisten oppilaitosten opettajankoulutuksen välinen ero pienenee lisäämällä yhteistyötä. Lastentarhanopettajakoulutuksen tulee olla kiinteässä yhteydessä muuhun opettajankoulutukseen samanlaisen tieto- ja asennepohjan turvaamiseksi kasvatusjärjestelmässä. Valiokunta katsoo, että pitkään venynyt väliaikainen järjestely lastentarhanopettajakoulutuksessa tulee lopettaa ja koulutus tulee siirtää yliopistojen kasvatustieteellisiin tiedekuntiin. Lastentarhanopettajan tutkinnon tulee olla kolmivuotinen korkeakoulututkinto ja sen jatko-opintokelpoisuus tulee olla vastaava, kuin edellä ammatti-korkeakoulututkinnoista on todettu.

Esiopettajien koulutus on käynnistettävä jatko- ja täydennyskouluttamalla lastentarhanopettajista ja alkuopetukseen erikoistuneista opettajista esiopetukseen soveltuvia opettajia.

Lastentarhanopettajien koulutusta kehitettäessä tulee huolehtia myös alan työvoiman riittävydestä, mikä on otettava huomioon määrällisessä mitoituksessa.

Opettajien täydennyskoulutus. Rehtoreita ja koulujen opettajakuntaa tulee motivoida koulukohtaiseen uudistamiseen. Tavoitteena on luoda koulusta nykyaikainen, dynaaminen

työyhteisö. Täydennyskoulutuksen uudistaminen ja tehostaminen on ratkaisevassa asemassa. Ammatissa toimivien opettajien täydennyskoulutuksessa tulee kiinnittää erityisesti huomiota oppilaan psyykkisten ongelmien havaitsemiseen ja uusien opetusmenetelmien opettamiseen.

Uusin ympäristökasvatus ja teknologiatietous ovat keskeisiä aineita opettajien täydennyskoulutuksessa.

Kieli- ja kulttuurivähemmistöt

Maamme ruotsinkielisten koulutus on hoidettu lainsäädäntömme mukaisen ruotsinkielisen koulutusjärjestelmän avulla.

Kieli- ja kulttuurivähemmistöihin luetaan maassamme saamelaiset, romanit, siirtolaiset, pakolaisina siirtolaisuuteen tulleet, paluumuuttajat, turvapaikan hakijat ja muut äidinkieltään vieraskieliset sekä myös viittomakieltä tarvitsevat kuulovammaiset. Valiokunta pitää tärkeänä, että pikaisesti laaditaan kieli- ja kulttuurivähemmistöjemme koulutus- ja kulttuuripoliittinen kehittämisohjelma. Meiltä puuttuvat näiden ryhmien oman äidinkielen opetuksen puitteet.

Kansainväliset sopimukset ja julistukset ovat tunnustaneet kieli- ja kulttuurivähemmistöihin kuuluvien oikeuden saada opetusta äidinkieltään ja äidinkielessään. On arvostettu erilaisten kulttuurien toisiaan rikastuttavaa vuorovaikutusta. Tavoitteena on kielellisten ihmisoikeuksien toteutuminen.

Saamelaiset. Vuonna 1983 saamen kieli sai peruskoululainsäädännössä äidinkielen aseman. Valiokunnan mielestä myös lukiolakiin tulisi sisällyttää saamen kielen opettaminen äidinkielen oppiaineena. Valiokunta käsittelee parhaillaan hallituksen esityksiä n:ot 108 ja 197, joissa muutetaan myönteiseen suuntaan saamelaisia koskevia säännöksiä peruskoulu- ja lukiolainsäädännössä. Saamelaisten mahdollisuus asioida äidinkieltään viranomaisissa paranee uuden saamenkielilain myötä.

Saamen kielen asemaa tulee edelleen vahvistaa, saamelaisten kotiseutualueelle perustaa oppimateriaalikeskus ja varata riittävät määrärahat oppimateriaalin tuottamiseen. Saamen kielen asema tulee turvata myös lasten päivähoitossa ja aikuiskoulutuksessa. Näin voidaan vahvistaa myös saamelaista identiteettiä ja kulttuuria.

Romaniväestö. Edelleen monet romaninuooret eivät saa peruskoulun päästötodistusta ja vain hyvin harvat jatkavat peruskoulun jälkeisessä koulutuksessa.

Valiokunta tukee Romaniasiaain neuvottelukunnan ehdotuksia romaniväestön koulutuksen parantamiseksi, romanin kielen ja kulttuurin opetuksen saattamiseksi koulun opetusohjelmaan, oppimateriaalin tuottamiseksi, romaniväestön koulutus- ja kulttuurikeskuksen perustamiseksi sekä vähemmistöjä koskevan tiedon lisäämiseksi yleensä kouluopetuksessa.

Koulutukseen käytettävissä olevat voimavarat

Valiokunta yhtyy valtiovarainvaliokunnan lausunnossa esitettyihin kannanottoihin koulutukseen käytettävistä voimavaroista. Selonteon koulutuksen merkitystä korostavaa linjaa pidetään yksilön kannalta oikeana ja kansantalouden kannalta tärkeänä. Suomen kansainvälisten suhteiden kehitys edellyttää meiltä korkealaatuista ja pitkälle koulutettua työvoimaa. Koulutuksen tasosta on pidettävä jatkuvaa huolta turvaamalla koulutusmahdollisuuksien riittävä saanti. Myös työelämässä olevien tulee voida joustavasti siirtyä koulutuksen piiriin ja jälleen takaisin työelämään.

Valtioneuvoston selonteossa ei ole esitetty selkeätä arviota siinä esitettyjen tavoitteiden kustannusvaikutuksista eikä siitä, miten ne tulisi jaksottaa valtion tulo- ja menoarvioissa eri vuosille. Valtiovarainministeriö on arvioinut, että selonteossa esitetyt resurssiarviot merkitsevät nykyrahassa laskettuna koulutusmenoihin yhteensä noin 6—7 miljardin markan lisäystä 1990-luvun loppuun saakka. Tällainen lisäys kasvattaisi julkisen vallan koulutusmenojen bruttokansantuoteosuutta noin yhdellä prosentilla ja merkitsisi sitä, että valtion opetushallinnon menot kasvaisivat vuositasolla noin 2—2,4 prosenttia vuoden 1990 tulo- ja menoarvion loppusummaan (n. 24,5 miljardia markkaa) verrattuna.

Koska bruttokansantuotteen ei nykyisten talousnäkymien valossa odoteta lähivuosina kasvavan tai kasvu jäänee erittäin vähäiseksi, ei selonteossa esitettyjä kasvutavoitteita ole mahdollista toteuttaa koulutusmenojen nykyisen bruttokansantuoteosuuden puitteissa.

Valiokunta pitää kuitenkin tärkeänä, että selonteossa esitettyjen tavoitteiden toteuttami-

seen pyritään. Valiokunta pitää tärkeänä, että laskusuhdanteen aikana ei koulutusmenoista tule säästää vaan koulutusta on juuri silloin tuettava entisestään. Edellä todetun johdosta valiokunta edellyttää hallituksen huolehtivan, että julkisen vallan koulutusmenoihin käyttämää osuutta lisätään.

Valiokunta korostaa valtiovarainvaliokunnan lausuntoon yhtyen sitä, että taloudellisia voimavaroja selonteossa esitettyjen tavoitteiden toteuttamiseen on lisäksi irrotettava opetushallinnon sisäisin rakenteellisin muutoksin ja resurssija uudelleen kohdentamalla. Koulutusjärjestelmän toimintaa on tehostettava ja sen tuloksellisuutta parannettava.

Opintotuki

Sivistysvaliokunnan mielestä opintotukijärjestelmällä on sekä koulutuspoliittisia että sosiaalipoliittisia tavoitteita. Järjestelmän tavoitteena on laajentaa opiskelumahdollisuuksia ja luoda opiskelijoille toimeentuloedellytykset. Koulutusaikojen pidentymistä tai muita koulutuspoliittisia kysymyksiä ei tulekaan ratkaista vain taloudellisilla, vaan ensisijaisesti koulutuksen sisällöllisillä uudistuksilla.

Opintotukijärjestelmässämme on esiintynyt ongelmia, joihin eduskunta on useissa yhteyksissä kiinnittänyt huomiota ja esittänyt kehittämistavoitteita. Nyt pankkien lainanantoon perustuva järjestelmä on muodostumassa epävakaa ja nousevan korkotason sekä pankkien kustannuspaineiden vuoksi sekä opiskelijan että valtion kannalta epävarmaksi ja taloudellisesti epätarkoituksenmukaiseksi lisätuen ohjautuessa pankeille eikä opiskelijoille.

Saamansa selvityksen perusteella valiokunta katsoo, että on tarpeellista uudistaa nykyistä opintotukijärjestelmää laajasti. Eduskunnan useissa yhteyksissä tavoitteeksi asettama opintorahaosuuden nostaminen vähintään puoleksi opintotuesta ja opintotuen muodostaminen perustoimeentulon turvaavaksi etuudeksi ovat edelleen keskeisiä lähtökohtia. Korkotuen ohjaaminen opiskeluaikaiseen opintorahaan vähentäisi lainatarvetta ja korkojen lisääminen takaisin maksettavaan pääomaan vähentäisi opiskeluaikaisia lainanhoitokuluja. Opiskelijan korkovastuun mahdollisesti kasvaessa tulisi opintorahaosuutta lisätä aiempaa tavoitetta selvästi enemmän.

Samalla tulisi myös selvittää, onko tarkoituksenmukaista nykyjärjestelmän sijasta perustaa valtion opintotukirahasto, josta opintotukimenot maksettaisiin jonkin olemassa olevan organisaation, esim. Valtion opintotukikeskukseen kautta. Rahastosta tulisi saada pitkäaikaisista, nykyistä markkinakorkotasoa edullisempaa lainaa.

Aikuisopintotuen osalta valiokunta katsoo, että sen kehittämistä tulee jatkaa nykyiseltä pohjalta, mutta viittaa valtiovarainvaliokunnan lausunnossa esitettyihin mahdollisiin epäkohtiin.

Valiokunta pitää välttämättömänä, että kansanopistojen opiskelijoiden opintososiaalisissa eduissa olevat epäkohdat poistetaan.

Hallinto

Hallinnon ja toimintaa säätelevän normiston tulee palvella joustavasti koulutuksen sisällöllisten tavoitteiden saavuttamista. Valiokunta korostaa sitä, että hallinnon taholta helpotettaisiin kansalaisten mahdollisuutta aktiivisempaan aloitteellisuuteen.

Opetushallinnon kehittämisen osalta valiokunta toteaa tässä yhteydessä, että tehtävien ja toimivallan hajauttaminen, joustavat päätöksentekojärjestelmät, siirtyminen normiohjauksesta informaatio- ja kehysohjaukseen, hallintoyksiköiden toiminnan sisällön ja laadun kehittäminen sekä rationalisoiminen on kouluhallinnossa tarkoituksenmukaista. Valiokunta pitää tärkeänä päätösvallan hajauttamista lähemmäs kansalaisia, joille koulutusta ja muita toimintoja järjestetään.

Sivistysvaliokunnan käsittelyssä olevat yleisen koulun ja ammatillisen koulutuksen säännöstenpurkuesitykset sekä opetushallinnon keskusvirastouudistus ovat yleisen hallinnon kehittämislinjan mukaisia. Koska näitä uudistuksia koskevat hallituksen esitykset ovat parhailaan sivistysvaliokunnan käsiteltävinä, valiokunta ottaa niihin yksityiskohtaisesti kantaa esityksiä koskevissa mietinnöissään. Valiokunta korostaa kuitenkin sitä, että nyt keskushallinnosta purettava byrokratia ei saa siirtyä lääni- ja kuntatasolle.

Valiokunta kannattaa selonteossa esitettyä suunnitelmaa valtion ammatillisten oppilaitosten kunnallistamiseksi mutta edellyttää, että siinä otetaan huomioon eri alueiden erilaiset olosuhteet. Tämän vuoksi oppilaitosten kun-

nallistamisessa tulee edetä vapaaehtoisuuden pohjalta.

Valiokunta korostaa suunnitteilla olevan valtionosuusuudistuksen osalta, että valtionosuusperusteen määräytymisessä tulee ottaa huomioon toimintojen toteuttamisesta aiheutuvat kustannukset. Uudistuksella ei myöskään saa muuttaa valtion ja kuntien välistä kustannustenjakoa. Kunnille tehtäviä tai velvoitteita siirrettäessä tulee vastaavasti myöntää voimavarat myös niiden hoitamiseen.

Valiokunta toistaa hallinnon kehittämistä koskevan selonteon lausuntoon ottamansa kannanoton oppimateriaalitoimintojen järjestämisestä. Valiokunnan mielestä ennen lopullista päätöksentekoa tulisi vielä selvittää perusteellisesti se, miten on tarkoituksenmukaisinta hoitaa oppimateriaalitoiminnot tulevaisuudessa.

Hallinnon hajauttamisen tavoite koskee ensisijaisesti hallinnon ja sen kehittämisen keinojen hajauttamista. Tässä työssä ei kuitenkaan saa hämärtyä kasvatus- ja oppimistulosten kontrolli, vaan hallinnon hajauttamisen myötä siirrytään samalla kasvatukseen ja opetuksen ”tulostavasti” kunta- ja oppilaitostasolla.

Kansainvälistyminen

Valiokunta yhtyy valtiovarainvaliokunnan lausunnossa esitettyyn siitä, että kansainvälistäminen palvelee koko suomalaista yhteiskuntaa ja sen kansantaloutta ja elinkeinoelämää. Korkeakoulujen toiminta ja tieteen harjoittaminen ovat jo luonteeltaan kansainvälisiä ja koululaitoksenkin kansainvälistäminen on jo osittain tapahtunut tosiasia.

Valiokunta toteaa, että Suomen kansainvälistymiskehitys ja sen suotuista vaikutus Suomelle edellyttää nykyisestään suurempien voimavarojen suuntaamista koulutukseen, ja viit-

taa valtiovarainvaliokunnan lausuntoon taloudellisten voimavarojen lisäämistä kansainvälistämiseen.

Kansainvälisyyskasvatus tulee ottaa opetus sisältöihin läpäisyperiaatteella.

Tasa-arvo

Suomalaisilla nuorilla ja myös aikuisväestöllä tulee olla muiden eurooppalaisten kanssa yhdenvertaiset mahdollisuudet koulutukseen. Tämä edellyttää Suomen mukanaoloa eurooppalaisissa ja jatkossa maailmanlaajuisissa koulutusprojekteissa. Myös eri maissa suoritettujen opintojen kelpoisuus tulee turvata.

Keskeinen koulutuksellisen tasa-arvon edellytys ovat yhtäläiset taloudelliset mahdollisuudet eri asteiden koulutukseen. Peruskoulun, lukion ja ammattikoulun sekä opistojen kuten myös korkeakoulujen opetuksen tulee olla jatkossakin ilmaista. Pitkällä aikavälillä tulee esiopetuksen osalta pyrkiä samaan. Koulutuksen kehittymistä maan eri osissa tulee seurata ja tarvittaessa puuttua eriarvoistaviin kehityseroihin.

Valiokunta katsoo, että on luotava edellytyksiä sille, että sosiaaliseen taustaan, asuinpaikkaan, ammattiryhmään, sukupuoleen ja asennetekijöihin liittyvät opiskeluesteet vähenvät. Nämä ovat selonteon mukaan myös jatkuvan koulutuksen tavoitteita.

Käsiteltyään valtioneuvoston Suomen koulutusjärjestelmää, koulutuksen tasoa ja kehittämislinoja koskevan selonteon sivistysvaliokunta kunnioittavasti ehdottaa,

*että Eduskunta saattaisi tämän mie-
tinnön valtioneuvoston tietoon ja huomi-
oioon otettavaksi.*

Helsingissä 16 päivänä marraskuuta 1990

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa puheenjohtaja Pystynen, varapuheenjohtaja Astala ja jäsenet Alm-
gren, Backman (osittain), von Bell, Donner
(osittain), Gustafsson, Haavisto, Hacklin (osit-
tain), Holvitie, Jääskeläinen (osittain), Pohjan-

oksa (osittain), Renko, Rynnänen, Sillanpää
(osittain), Tykkyläinen ja Uosukainen sekä
varajäsenet Isohookana-Asunmaa (osittain),
Jokinen (osittain), Nyby (osittain), Vastamäki
(osittain) ja Wasz-Höckert (osittain).

Vastalauseita

I

Sivistysvaliokunnan enemmistö on hyväksynyt mietinnön, johon emme voi yhtyä, ja ehdotamme, että mietintöön sisältyvä lausunto hyväksyttäisiin näin kuuluvana:

Valtioneuvoston selonteko

(Kuten valiokunnan mietinnössä)

Valiokunnan kannanotot*Yleistä*

(Kuten valiokunnan mietinnössä)

Esiopetus

(Kuten valiokunnan mietinnössä)

*Peruskoulu**Yleistä.*

(Kuten valiokunnan mietinnössä)

Oppivelvollisuuden alkaminen.

(Kuten valiokunnan mietinnössä)

Ala-aste.

(Kuten valiokunnan mietinnössä)

Yläaste.

(1.—3. kappale kuten valiokunnan mietinnössä)

(4. ja 5. kappale *poist.*)

(6.—9. kappale kuten valiokunnan mietinnössä)

Ongelmanuoret.

(Kuten valiokunnan mietinnössä)

Vammaisten opetus.

(Kuten valiokunnan mietinnössä)

Koulu työyhteisönä.

(Kuten valiokunnan mietinnössä)

Koulukirjastot ja oppikirjat.

(Kuten valiokunnan mietinnössä)

Terveyskasvatus ja kouluruokailu.

(Kuten valiokunnan mietinnössä)

Lukio

(Kuten valiokunnan mietinnössä)

Ammatillinen koulutus

(Kuten valiokunnan mietinnössä)

*Kouluskokeilut**Yleistä.*

(Kuten valiokunnan mietinnössä)

Nuorisoasteen kouluskokeilut.

(1. kappale kuten valiokunnan mietinnössä)

(2. ja 3. kappale *poist.*)

(4. kappale kuten valiokunnan mietinnössä)

Ammattikorkeakouluskokeilut.

(Kuten valiokunnan mietinnössä)

Korkeakoulut

(Kuten valiokunnan mietinnössä)

Aikuiskoulutus

(Kuten valiokunnan mietinnössä)

Opettajankoulutus

(Kuten valiokunnan mietinnössä)

Kieli- ja kulttuurivähemmistöt

(Kuten valiokunnan mietinnössä)

Hallinto

(Kuten valiokunnan mietinnössä)

Koulutukseen käytettävissä olevat voimavarat

(Kuten valiokunnan mietinnössä)

Kansainvälistyminen

(Kuten valiokunnan mietinnössä)

Opintotuki

(Kuten valiokunnan mietinnössä)

Tasa-arvo

(Kuten valiokunnan mietinnössä)

Helsingissä 16 päivänä marraskuuta 1990

Marja-Liisa Tykkyläinen
Heli Astala
Aarno von Bell

Jörn Donner
Iiris Hacklin
Jukka Gustafsson

Jouni Backman

II

Sivistysvaliokunnan enemmistö on esittänyt valiokunnan mietintöön sisältyvän määritelmän kansallisista arvoista, joita on luettelonomaisesti esitetty. Mielestäni sivistysvaliokunnan tehtäviin ei kuulu enemmistöpäätöksiin ja nopeasti muuttuvassa maailmassa sekä maailmantilanteessa määritellä näitä arvoja. Valiokunnan enemmistön päättämään mietintöön sisältyy tässä luonnehdinnassa sinänsä hyviä asioita, ja tätä luetteloa voisi tietysti pidentää.

Valiokunnan enemmistö on luetellut humanistisen ja kristillisen perinteen, kodin arvostuksen ja työn kunnioittamisen, mutta ei oikeutta olla eri mieltä. Kristillinen perinne ei ole ainoa tärkeä uskonnollinen perinne, koska sekä uskontoihin että poliittisiin ideologioihin liittyy yhteisiä tavoitteita, jotka tässä tapauk-

sessä olisi mainittava. Vapaa ja itsenäisesti ajatteleva yksilö joutuu koululaitoksesamme liian usein yksimielisyyttä pönkittävän painostuksen alaiseksi.

Edellä esitetyn perusteella ehdotan,

että valiokunnan mietinnössä Yleistä-lukuun sisältyvän alaotsakkeen Koulun kasvatustehtävä ensimmäisen kappaleen viimeistä edellisestä virkkeestä poistettaisiin seuraavat lauseet:

”...joita ovat mm. humanistinen ja kristillinen perinne, kodin arvostus ja työn kunnioittaminen, sekä nuoria, jotka kykenevät myös kansainväliseen yhteistyöhön. Valiokunnan mielestä nämä arvolähtökohdat ovat ajankohdaisia ja kestäviä myös 1990-luvulla.”

Helsingissä 16 päivänä marraskuuta 1990

Jörn Donner

III

Sivistysvaliokunnan enemmistö on esittänyt valiokunnan mietintöön sisältyvän lausunnon kieltenopetuksen muuttamisesta siten, että yläasteella olisi äidinkielen lisäksi yksi pakollinen kieli, joka on valinnainen. Samalla valiokunnan enemmistö on sitä mieltä, että toisen kotimaisen kielen osaamisen turvaaminen tapahtuu siten, että se tulee säilymään ensimmäisenä, toisena tai esimerkiksi kolmantena vieraana kielenä.

Emme pidä perusteltuna, että suomalaisten kielitaitoa täten aiotaan vähentää.

Kielelliset lähtökohtamme merkitsevät, että Suomessa oppilaille vieraiden kielten opiskeluun on panostettava ja varattava aikaa enemmän kuin monissa muissa maissa.

Katsomme, että vieraiden kielten ohella toinen kotimainen kieli edellä mainituista syistä ja maan kaksikielisyyden takia kuuluu opetusohjelmaan peruskoulussa ja sen jälkeisissä opinnoissa. Vapaaehtoisuuden pohjalta monet saattaisivat syystä tai toisesta tehdä valinnan, joka myöhemmässä vaiheessa sulkee jatko- ja ammatinvalintamahdollisuudet, mi-

käli maan kaksikielisyydestä ja tasavertaisista palveluista sekä suomen että ruotsin kielellä pidetään kiinni.

Pidämme tärkeänä, että kielivalintojen monipuolistuminen etenee kokeilujen kautta. Kieltenopetusta tulee kehittää kohti suurempaa valinnan mahdollisuutta ja joustoa lapsille ja nuorille.

Emme kuitenkaan näe estettä sille, että selvitetään, voitaisiinko esimerkiksi ylioppilastutkinnon tapaisissa kokeissa antaa nuorten vapaasti valita, mihin oppiaineisiin he siinä haluavat keskittyä.

Valiokunnassa olemme olleet sillä kannalla, että jos mietinnön luvussa Peruskoulu alaotsakkeen Yläaste neljättä ja viidettä kappaletta ei poisteta, niin ehdotamme,

että ne hyväksyttäisiin näin kuuluvana:

”Valiokunta edellyttää, ottaen huomioon maan kaksikielisyyden, että molempien kotimaisten pääkielten osaaminen on turvattava.”

Helsingissä 16 päivänä marraskuuta 1990

Jörn Donner
Aarno von Bell
Jouni Backman

Marja-Liisa Tykkyläinen
Iiris Hacklin
Jukka Gustafsson

IV

Sivistysvaliokunnan enemmistö on esittänyt valiokunnan mietintöön sisältyvän lausunnon nuorisosaasteen koulutuskokeiluja koskevassa kohdassa, että uuden tutkintotyyppin, yhdistelmä- ja kokeilun, kokeilua ei tule hyväksyä. Emme pidä perusteltuna, että nuorisosaasteen koulutuksen kokeilut estetään, sillä niillä pyritään hankkimaan tietoa tämän koulutusasteen tutkintojen kehittämisvaihtoehdoista. Kokemusten pohjalta voitaisiin pitkällä aikavälillä kehittää suomalaisen koulutusjärjestelmään soveltuva uusi tutkintomalli entisten rinnalle. Olemme myös huolestuneita ammattikorkeakoulukokei-

lujen tulevaisuudesta, sillä ne on valmisteltu yhdessä nuorisosaasteen kokeilujen kanssa. Jatkosuunnittelun kohteiksi on jo valittu useita oppilaitoksia eri puolilla maata. Näiden tärkeiden kokeilujen tulevaisuus on nyt uhattuna.

Valiokunnassa olemme olleet sillä kannalla, että jos mietinnön luvussa Koulutuskokeilu alaotsakkeen Nuorisosaasteen koulutuskokeilut toista ja kolmatta kappaletta ei poisteta, niin ehdotamme,

että ne hyväksyttäisiin näin kuuluvi-
na:

”Nuorisoasteen koulutuksen kokeilulla pyritään hankkimaan tietoa tämän koulutusasteen tutkintojen kehittämisvaihtoehdoista. Kokeiluissa oppilaiden olisi mahdollista suorittaa nykyinen ylioppilastutkinto, ammatillinen tutkinto tai näiden välimaastoon sijoittuva yhdistelmä­tutkinto. Näistä vain ylioppilastutkinto antaisi sellaisenaan yleisen korkeakoulukelpoisuuden nykyisiin tiede- ja taidekorkeakouluhin. Näin määriteltynä ylioppilastutkinnon asema turvataan myös kokeiluvaiheessa ja myös muuntyyppisten nuorisoasteen tutkintojen suorittamismahdollisuuksista saadaan monipuolista tietoa koulutuspoliittisen kehittämistyön pohjaksi. Mahdollinen yhdistelmä­tutkinto on

suunniteltava sellaiseksi, että sen valitsevilla nuorilla on riittävät ja tosiasialliset jatko-opintomahdollisuudet. Kokeilun aikana hankitaan tietoa eri tutkintovaihtoehdoista ja kokemusten pohjalta kehitetään pitemmällä aikavälillä suomalaisen koulutusjärjestelmään soveltuva tutkintomalli.

Valmisteilla olevalla kokeilutoiminnalla voidaan hankkia tietoa myös nuorisoasteen koulutuksen kehittämisvaihtoehdoista pyrkimyksenä nykyistä joustavammin ammatillisia ja yleissivistäviä opintoja yhdistävä, valinnaisuutta lisäävä ja yksilöllisiä opinto-ohjelmia suosiva nuorisoasteen koulutus.”

Helsingissä 16 päivänä marraskuuta 1990

Marja-Liisa Tykkyläinen
Aarno von Bell
Iiris Hacklin

Jörn Donner
Jukka Gustafsson
Jouni Backman

V

Kansalliset arvot

Sivistysvaliokunta korostaa mietinnössään kasvatuksen arvolähtökohtia. Näitä ovat mm. kansallisen kulttuurin edistäminen ja kansalliset arvot.

Valiokunnassa käytiin niukasti keskustelua siitä, mitä käsitteeseen ”kansalliset arvot” sisältyy. Valiokunnan enemmistön päätöksellä kansallisina arvoina korostettiin humanistista ja kristillistä perinnettä, kodin arvostusta ja työn kunnioittamista.

Näin suppea ja pinnallinen määrittely rotuttaa koko kansallisten arvojen käsitteen. Valiokunnan olisi joko tullut pidättäytyä kansallisten arvojen määrittelystä selonteon yhteydessä — tästä äänestettiin — tai paneutua asiaan perusteellisemmin.

Jälkimmäisessä tapauksessa kansallisiin arvoihin olisi tullut sisällyttää ainakin seuraavat näkökulmat:

Suomalaisten luontosuhde. Elävästä luontosuhteestamme seuraa halu säilyttää luonnon monimuotoisuus ja elinkelpoisuus. Suomalainen kulttuurielämä — musiikki, kuvataiteet, arkkitehtuuri, kirjallisuus — pohjaa vahvaan luontosuhteeseemme.

Oma kieli ja kulttuuri. Suomalaisilla on pitkä kokemus oman kielen ja kulttuurin ylläpitämisestä ja kehittämisestä myös kulttuurin valtavirtoja vastaan.

Idän ja lännen vuoropuhelu. Suomi on kehittänyt itäisten ja läntisten kulttuurivaikutteiden ristipaineessa.

Elävät vähemmistökulttuurit. Valtakulttuurin ohella vähemmistökulttuurit ovat säilyttäneet elinvoimansa. Suomenruotsalaisuudesta, saamelaisuudesta, ortodoksisuudesta ja Suomen sijoittuneesta romaniväestöstä on tullut elävä osa kulttuurimme monimuotoisuutta. Oikeudet omaan kieleen, kulttuuriperinteeseen ja uskonnolliseen traditioon on vähemmistöille tunnustettu.

Kansanvaltainen järjestelmä. Kansanvaltainen päätöksentekojärjestelmä on pitänyt pintansa mm. 1930-luvun totalitaarisissa trendeissä.

Tasa-arvoajattelu. Naisten osallistuminen yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ja työelämään on Suomessa hyväksytty varhain. Pohjoismaisen hyvinvointivaltioajatuksen mallin mukaan Suomessa korostetaan työpanoksesta riippumatonta perustoimeentuloa ja kansalaisten tasa-arvoa yhteiskunnassa.

Valiokunnan mietinnön otsakkeen ”Koulun kasvatustehtävä” alta olisi poistettava kansallisten arvojen suppea ja puutteellinen määritelmä. Sen vuoksi ehdotan,

että valiokunnan mietinnössä Yleistä-lukuun sisältyvän alaotsakkeen Koulun kasvatustehtävä ensimmäisen kappaleen viimeistä edellisestä virkkeestä poistettaisiin seuraavat lauseet: ”...joita ovat mm. humanistinen ja kristillinen perinne, kodin arvostus ja työn kunnioittaminen...”

”Pakkoruotsi”

Valiokunta kannattaa mietinnössään opetusaineiden valinnaisuuden lisäämistä sekä lukiossa että peruskoulun yläasteella. Valiokunta haluaa myös poistaa etenemisen esteitä niiltä oppilailta, joita yläasteen nykyiset oppisisällöt estävät suorittamasta loppuun peruskoulua.

Tässä yhteydessä valiokunnan enemmistö päätti ottaa kantaa myös ruotsin kielen opiskelun vapaaehtoisuuden puolesta peruskoulun yläasteella. Enemmistön päätöksen mukaan ”valiokunta edellyttää kieltenopetusta muutettavaksi siten, että yläasteella olisi äidinkielen lisäksi yksi pakollinen kieli, joka on valinnainen”.

Perusteiksi esitettiin sekä peruskoulun kieliopintojen monipuolistamista (ajatus: ruotsi ”vie paikan” saksalta, ranskalta, venäjältä jne.) että peruskoulun liian vaativaa kieliohjelmaa (ajatus: yksi hyvin opittu vieras kieli riittää).

Vihreät eivät usko yhden vieraan kielen, jolla usein tarkoitetaan englantia, riittävän monikulttuurisessa Euroopassa ja maailmassa. Peruskoulun yläasteen kielivalikoimaa on nykyisestäään laajennettava. Useampia vieraita kieliä on voitava aloittaa jo yläasteella.

Toisen kotimaisen kielen, olipa se ruotsi tai suomi, opetuksen yläasteella ehdotamme muutettavaksi siten, että kaksikielisissä kunnissa kaikki opiskelisivat myös toista kotimaista kieltä yläasteella. Yksikielisissä kunnissa oppilaat voisivat vapaasti valita vieraan kielensä. Näin kunnioitettaisiin eri alueiden ja paikkakuntien kulttuurieroja.

Tämä merkitsisi paitsi ”pakkoruotsin” poistumista yksikielisistä suomenkielisistä kunnista

myös ”pakkosuomen” poistumista täysin ruotsinkielisistä kunnista. Kielilain 2 §:ssä kuntien kaksikielisyyden edellytyksenä on, että toiskielisten osuus kunnassa on yli 8 % tai yli 3 000 henkeä.

Kaikissa kouluissa on kuitenkin aina oltava peruskoulun yläasteella valittavissa myös toisen kotimaisen kielen opetus opetusta haluvien lukumäärästä riippumatta. Yhdenkin oppilaan niin halutessa on toisen kotimaisen kielen opetusta järjestettävä.

Ehdotan,

että valiokunnan mietinnön luvussa Peruskoulu otsakkeen ”Yläaste” alla oleva neljäs kappale hyväksyttäisiin näin kuuluvana:

”Peruskoulun yläasteen kieltenopetuksen osalta valiokunta edellyttää, että yläasteella olisi oppilaille äidinkielen lisäksi yksi pakollinen kieli, joka kaksikielisillä paikkakunnilla olisi toinen kotimainen kieli ja muualla valinnainen.”

Johtokuntien kokoonpano

Monien asiantuntijoiden mielestä koulujen oman hallinnon ja johtokuntatyön kehittäminen on tärkeää siirrettäessä valtaa koulubyrokralialta koulu yhteisöille.

Sivistysvaliokunnan vieraillessa Tanskassa kuultiin siellä hyviä kokemuksia hallintomallista, jossa oppilaat ja vanhemmat olivat aktiivisesti mukana koulujen johtokunnissa. Johtokunnat oli muodostettu niin, että kolmannes oli opettajien, kolmannes vanhempien ja kolmannes oppilaiden edustajia.

Oppilaiden vastuuta ja vanhempien osallistumista koulu yhteisöjen toimintaan painottamalla avattaisiin kouluja myös enemmän muuhun yhteiskuntaan.

Ehdotan,

että valiokunnan mietinnön lukuun Peruskoulu jaksoon Lukuun ”Koulu työyhteisönä” lisättäisiin seuraava kappale:

”Koulun hallintoa on kehitettävä niin, että ala-astetta lukuun ottamatta johtokunnat muodostetaan valitsemalla niihin kolmannes opet-

tajia, kolmannes oppilaita ja kolmannes oppilaiden vanhempia. Myös koulun muu henkilökunta tulee johtokunnassa olla edustettuna.”

Nuorisoasteen koulutuskokeilut

Nuorisoasteen koulutuskokeiluja koskevaa lainsäädäntöä odotetaan eduskuntaan lähiaikoina. Siinä yhteydessä tullaan erikseen käsittelemään kysymys nuorisoasteen tutkintojen kehittämisvaihtoehdoista. Tämän vuoksi kan-

Helsingissä 16 päivänä marraskuuta 1990

Pekka Haavisto

nanotto yleistutkinnosta esitettyihin ajatuksiin ei selonteon yhteydessä ole tarpeen.

Valiokunnan enemmistö valitsi tyylilajikseen otsakkeen ”Nuorisoasteen koulutuskokeilut” alla toiseen ja kolmanteen kappaleeseen piikitelyn, joka ei auta nuorisoasteen koulutuskokeilujen asiallista käsittelyä eduskunnassa.

Ehdotan,

että luvun Koulutuskokeilut otsakkeen ”Nuorisoasteen koulutuskokeilut” alla olevat toinen ja kolmas kappale tulisi tarpeettomina poistaa.

VI

Nyt on koko väestön uuden koulutusstrategian aika. On välttämätöntä ottaa etäisyyttä konservatiivisiin, pysähtyneisiin koulutusnäemyksiin. On otettava näköala uuteen koulutusajatteluun ja uuteen oppimiseen. Vuotta 2000 lähestyttäessä koulutus tulee jokaiselle yhä keskeisemmäksi elämänarvoksi. Ihmisen persoonallisuuden jatkuvan kasvun tukeminen on elinikäiseen oppimisprosessiin perustuvan jatkuvan koulutuksen ydin. 1990-luvulla on painostettava erityisesti aikuisväestön henkiseen kasvuun, osaamiseen sekä tietojen ja taitojen jatkuvaan kehittämiseen.

Koulutuspolitiikan tulevaisuuden ratkaisu on sivistysajattelun, tiedonkäsityksen ja työn kehityksessä. On syytä alentaa teorian ja käytännön, henkisen ja ruumiillisen työn, yleissivistyksen ja ammattisivistyksen korkeaa raja-aitaa. Tulevaisuudessa työn hallinta edellyttää yhä useammalta joustavuutta, luovuutta sekä laaja-alaisia ja monikäyttöisiä perustietoja ja -taitoja. Jokaiselle on annettava elämässä selviytymistä varten syvälinen perussivistys, johon sisältyvät nykyisen yleissivistyksen elinikäiset ainekset ja tulevaisuuden ydinammattitaidon keskeiset ulottuvuudet. Tämän tulee heijastua oppimissisältöihin ja -menetelmiin.

Peruskoulun jälkeisestä koulutuksesta on poistettava nykyinen jyrkkä, eriarvoistava rinnakkaiskoulujäännö. OECD:n tutkijat pitivät jo 1980-luvun alussa Suomen keskiasteelle luotua yleissivistävän ja ammatillisen koulutuksen erottavaa järjestelmää epäonnistuneena ja esittivät siirtymistä yhtenäiskouluun tällä asteella. Koko nuorisoiokäluokalle on annettava mahdollisuus korkeatasoiseen sivistykseen. Siksi on järkevää ryhtyä kokeilemaan nuorisoasteen uudistamista laaja-alaisella, joustavalla ja opiskelijoille lisää valinnanmahdollisuuksia tarjoavalla kehittämissiivillä. Suuntana on pitkän aikavälin projekti.

Opetusministeriö on oivaltanut uusien avauksien välttämättömyyden. Monet yhteiskunnan, työelämän sekä ihmisten elämäntavan muutokset ja kansainvälistyminen edellyttävät uusia kehittämissinjauksia ja niiden myötäisiä kokeiluja. Viime aikoina saadut merkit viittaavat hyvin joustavaan peruskoulun jälkeiseen koulutukseen. Yhteistyötä kangistavien raja-aitojen poistaminen on välttämätöntä. Vasemmistoliiton eduskuntaryhmä tukee nuorisoasteen kehittämissiivision suuntaista kokeilua sekä ammattikorkeakoulukokeilua, joilla on kiinteä yhteys toisiinsa.

Sivistysvaliokunnan enemmistöllä ei ole näkemystä uuteen koulutusajatteluun eikä sen edellyttämään kokeiluvision. Kaiken muuttuessa ympärillämme kyseiset poliittiset tahot pitävät kiinni pysähtyneistä asenteista. Oppilaille, joiden kasvusta ja yksilöllisistä mahdollisuuksista on kyse, ei haluta antaa todellisia yksilöllisiä mahdollisuuksia, valinnaisuutta ja vaihtoehtoja nuorisooasteen opintoihin, vaikka juuri valinnaisuus ja joustavuus, koulutuksellisten umpiperien poistaminen sekä koulutuksen tason nostaminen ja työn hallinnan muutokset tätä edellyttäisivät. Sama koskee ammattikorkeakoulukokeiluja.

Valiokunnan enemmistö haluaa estää tulevaisuuden koulutuksen kehittämisen ja sen mukaiset kokeilut.

Valiokunnan enemmistön kannasta poikkeavat esitykset

Koulun kasvatustehtävä

Valiokunta on määritellyt kasvatustavoitteet mm. seuraavasti: ”Koulun kasvatustavoitteena tulee olla kasvattaa tasapainoisen ja ehyen persoonallisuuden omaavia nuoria, jotka ymmärtävät vastuunsa ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksessa ja jotka huolehtivat kansallisen kulttuurin edistämisestä ja kansallisista arvoista, joita ovat mm. humanistinen ja kristillinen perinne, kodin arvostus ja työn kunnioittaminen, sekä nuoria, jotka kykenevät myös kansainväliseen yhteistyöhön.” Kansallisia arvoja ei ole mielestämme syytä erikseen määritellä. Ne ovat muuttuvia ja kansalaisen omakohtaisesti määriteltävissä olevia arvoja. Valiokunnan enemmistön määrittely on lisäksi erittäin niukka ja yksipuolinen. ”Kristillisen perinteen” nimeäminen kansalliseksi arvoksi osana koulun yleistä kasvatustavoitetta loukkaa uskonnonvapauslain mukaista kansalaisille taatavaa uskonnonvapautta.

Mikäli kansallisia arvoja halutaan määritellä, niitä Vasemmistoliiton mielestä ovat mm. humanismi, demokratia, poliittisten oikeuksien ja vapauksien kuten sanan- ja kokoontumisvapauden korostaminen sekä laajemmin ihmisioikeuksien kunnioittaminen, kansallinen itsemääräämisoikeus, sosiaalinen oikeudenmukaisuus, ihmisten välinen tasa-arvo, oikeus tietoon ja koulutukseen sekä tietoisuus luonnon ihmisen toiminnalle asettamista ehdoista.

YK:n kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (KP-sopimus) sisältää niitä yleisinhimillisiä arvoja, jotka Suomi on ratifioinut ja voimaansaattanut laintasoisilla normeilla. Nämä yleisinhimilliset arvot tulisi ottaa huomioon myös kansallisina suomalaisina arvoina. Sopimuksen 1 kohta kuuluu seuraavasti: ”Tämän yleissopimuksen sopimusvaltiot, katsoen, että Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan periaatteiden mukaisesti ihmiskunnan kaikkien jäsenten synnynäisen arvon sekä yhtäläisten ja luovuttamattomien oikeuksien tunnustaminen muodostavat vapauden, oikeuden ja rauhan perustan maailmassa...”

Ehdotamme,

1) että mietinnöstä poistetaan Yleistä-luvun jaksosta ”Koulun kasvatustehtävä” ensimmäisestä kappaleesta viimeistä edellisestä virkkeestä sanat ”joita ovat mm. humanistinen ja kristillinen perinne, kodin arvostus ja työn kunnioittaminen”.

Yläaste

Valiokunta on jaksossa ”kieltenopetus” edellyttänyt suurempaa joustovaraa kielenopetuksessa sekä kielisäännösten soveltamisessa. Lisäksi valiokunta on jaksossa ”Yläaste” todennut: ”Valiokunta kiirehtii yläasteen kokeilujen aloittamista eri puolilla maata.” Katsomme, että esim. Pohjois-Karjalassa ja Kainuussa tulisi aloittaa kokeilutoiminta. Siksi emme voi yhtyä valiokunnan ehdottomaan kantaan: ”Valiokunta edellyttää kielenopetusta muutettavaksi siten, että yläasteella olisi äidinkielen lisäksi yksi pakollinen kieli, joka on valinnainen.”

Ehdotamme,

2) että luvun Peruskoulu jaksosta ”Yläaste” poistetaan 4. kappale, joka kuuluu ”Valiokunta edellyttää kielenopetusta muutettavaksi siten, että yläasteella olisi äidinkielen lisäksi yksi pakollinen kieli, joka on valinnainen”, sekä seuraava kappale.

Esiopetus

”Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että päivähoidosta peritään maksu, mutta peruskoulussa annettu esiopetus on ilmaista.”

Ehdotamme,

3) että mietinnön lukuun ”Esiopetus” lisätään 2. kappaleen ensimmäisen virkkeen jälkeen seuraavaa: ”Valiokunta pitää välttämättömänä, että esiopetus on maksutonta.”

Nuorisoasteen koulutuskokeilut

Viittaamme vastalauseemme yleisperusteluihin samalla kun toteamme, että valiokunnan enemmistö vaikeuttaa mietinnön kannanotoillaan nuorisoasteen joustavaa ja laaja-alaista kokeilua, mm. estämällä tietojen hankkimista eri tutkintomalleista ja määrittelemällä jo etukäteen tulokset ns. yhdistelmä-tutkinnon kokeilusta. Kun valiokunnan enemmistö tyrmää tutkintokokeilun, se samalla estää nuorisoasteen laaja-alaisen kehittämiskokeilun.

Ehdotamme

4) että luvun Koulutuskokeilut jakson ”Nuorisoasteen koulutuskokeilut” poistetaan 1. kappaleen viimeisen virkkeen loppuosa alkaen sanoista ”niin, että itsenäisten koulujen”.

Edelleen ehdotamme,

5) että luvun Koulutuskokeilut jakson ”Nuorisoasteen koulutuskokeilut” 2. ja 3. kappale hyväksyttäisiin näin kuuluvina:

”Nuorisoasteen koulutuksen kokeilulla pyritään mm. hankkimaan tietoa tutkintojen kehittämisvaihtoehdoista. Kokeiluissa oppilaiden olisi mahdollisuus suorittaa nykyinen ylioppilastutkinto, ammatillinen tutkinto tai yhdistelmä-tutkinto. Ylioppilastutkinto antaisi edelleen yleisen korkeakoulukelpoisuuden. Yhdistelmä-tutkinto antaisi täydennettynä myös yleisen korkeakoulukelpoisuuden. Yhdistelmä-tutkintoa kehitetään sellaiseksi, että se antaa tosiasiallisen yleisen korkeakoulukelpoisuuden joko sellaisenaan tai osittain täydennettynä. Kokeilun aikana hankitaan tietoa eri tutkintovaihtoehdoista ja kokemusten pohjalta kehitetään pitemmällä aikavälillä suomalaisen koulutusjärjestelmään soveltuva tutkintomalli.

Valmisteilla olevalla kokeilutoiminnalla hankitaan tietoa myös nuorisoasteen koulutuksen

kehittämisvaihtoehdoista tavoitteena nykyistä joustavampi ammatillisia ja yleissivistäviä opintoja yhdistävä, valinnaisuutta lisäävä ja yksilöllisiä opinto-ohjelmia suosiva nuorisoasteen koulutus.”

Ammattikorkeakoulukokeilut

Ammattikorkeakoulukokeilujen toiminta-ajatuksena on tarjota ensisijaisesti useamman saman tai eri oppilaitosmuodon ammatillisen oppilaitoksen muodostamassa kokeiluyksikössä (väliaikaisessa ammattikorkeakoulussa) nuorisoasteen koulutuksen saaneelle nuorisolle mahdollisuus korkeakoulututkinnoiksi luettavien ammattikorkeakoulututkintojen suorittamiseen.

Ammattikorkeakoulututkintoihin johtavat koulutusohjelmat kehitettäisiin opistoasteen ja ammatillisen korkea-asteen tutkinnoista ottaen myös huomioon mahdollisuudet muodostaa koulutusohjelmat yli oppilaitos- ja oppilaitosmuotorajojen.

Koulutusohjelmat laadittaisiin laajuudeltaan 3—4 lukuvuoden täysoimisia opintoja silmällä pitäen. Koulutusohjelmat vahvistaisi opetusministeriö. Opetussuunnitelmista päätettäisiin kokeiluyksikössä.

Ehdotamme,

6) että luvun Koulutuskokeilut jakson ”Ammattikorkeakoulukokeilut” 1. kappaleen virkkeen ”Valiokunta kannattaa kokeilun aloittamista niillä aloilla, joilla on selvä tarve tällaiseen korkeakoulumuotoon osoitettavissa” sijasta lausuttavaksi seuraavaa:

”Valiokunta katsoo, että yleiseksi tavoitteeksi tulee asettaa ammattikorkeakoulujen perustaminen kaikille aloille.”

Samalla ehdotamme,

7) että luvun Koulutuskokeilut jakson ”Ammattikorkeakoulukokeilut” 1. kappaleen viimeinen virke poistetaan.

Lisäksi ehdotamme,

8) että jakson ”Ammattikorkeakoulukokeilut” viimeistä edellinen kappale kuuluisi seuraavasti:

”Valiokunta toteaa vielä, että ammattikorkeakoulukokeilut ja nuorisosaasteen koulutuskokeilut tulee, ellei erityistä syytä ole, pitää yhdessä, koska kummassakin tulee ottaa huomioon kokeiluissa toteutettavien järjestelyjen yhteydet toisiinsa.”

Korkeakoulut

Ehdotamme,

9) että luvun ”Korkeakoulut” 2. kappaleen 4. virke muutetaan kuulumaan seuraavasti:

”Tähän liittyen valiokunta edellyttää, että selvitetään mahdollisuudet yliopisto- ja korkeakouluopiskelun jaksottamiseksi niillä aloilla, joilla tarvetta siihen on.”

Opettajien täydennyskoulutus

Viimeisimmät tutkimukset osoittavat, että koulujen kansainvälisyys- ja rauhankasvatus on epäonnistunut. Koulun tavoite kasvattaa lapset suvaitsevaisuuteen ja rotuennakkoluuloista vapaiksi ei ole toteutunut. Väikivaltakäyttäytyminen on lisääntynyt. Siksi kaikessa koulutuksessa, erityisesti opettajien täydennyskoulutuksessa, on syytä uudistaa ja vahvistaa kansainvälisyys- ja rauhankasvatuksen osuutta keskeisenä oppiaineena. Jokaiseen oppiaineeseen voidaan saada kansainvälisyys- ja rauhan-

Helsingissä 16 päivänä marraskuuta 1990

Heli Astala

kasvatuksen aineksia, mikäli opettajat itse tiedostavat asian tärkeyden. Kasvatus tulee silloin ottamaan sille kuuluvan vastuun ihmisten valmentamisesta rakentamaan inhimillisempää ja oikeudenmukaisempaa rauhan maailmaa.

Ehdotamme,

10) että luvun Opettajankoulutus jaksoon ”Opettajien täydennyskoulutus” viimeinen lause täydennettäisiin sanoilla kansainvälisyys- ja rauhankasvatus, jolloin lause kuuluisi seuraavasti:

”Uusin ympäristökasvatus ja teknologiatietous sekä kansainvälisyys- ja rauhankasvatus ovat keskeisiä aineita opettajien täydennyskoulutuksessa.”

Opintotuki

Ehdotamme,

11) että mietinnön jaksoon ”Opintotuki” 3. kappaleen toinen virke muutetaan kuulumaan seuraavasti: ”Eduskunnan useissa yhteyksissä tavoitteeksi asettama opintorahaosuuden nostaminen vähintään puoleksi opintotuesta ja opintotuen muodostaminen toimeentulon turvaavaksi etuudeksi ovat edelleen keskeisiä lähtökohtia. Tämän jatkeeksi ehdotamme uutta seuraavasti kuuluvaa lausetta: ”Opintorahaa tulee edelleen kehittää ja nostaa kansaneläkkeen perus- ja lisäosan tasolle.”

Anna-Liisa Jokinen

EDUSKUNNAN
VALTIOVARAINVALIOKUNTA

Liite 1

Helsingissä

16 päivänä lokakuuta 1990

Lausunto n:o 4

Sivistysvaliokunnalle

Sivistysvaliokunta on 5 päivänä kesäkuuta 1990 päivätyllä kirjeellään pyytänyt valtiovarainvaliokunnalta lausuntoa Suomen koulutusjärjestelmää, koulutuksen tasoa ja kehittämissä linjoja koskevasta valtioneuvoston selonteosta.

Asian johdosta ovat valiokunnassa olleet kuultavina kansliapäällikkö Jaakko Numminen, hallitusneuvos Lauri Kärävä, talusjohtaja Kari Pitkänen, nuorempi hallitussihteeri Antti Vuorinen ja opetusneuvos Hannu Sirén opetusministeriöstä, vanhempi budjettisihteeri Pentti Puoskari, finanssineuvos Kauko Mannermaa, alivaltiosihteeri Juhani Kivelä ja vanhempi hallitussihteeri Arto Merimaa valtiovarainministeriöstä, pääjohtaja Erkki Aho, osastopäällikkö Ilkka O. Jumppanen ja osastopäällikkö Arja Mäkeläinen kouluhallituksesta, toimistopäällikkö Eine Mustonen, toimistopäällikkö Matti Kimari ja ylitarkastaja Juhani Pirttiniemi ammattikasvatushallituksesta, professori Antti Siivola Suomalaisesta Tiedeakatemian, professori Eino Tunkelo Teknillisten Tieteiden Akatemian, osastopäällikkö Katriina Schrey-Niemenmaa Suomen Teknillinen Seura STS ry:stä, johtaja Seppo Naumanen Valtion opintotukikeskuksesta, ylitarkastaja Seppo Larmo työministeriöstä, työvoima- ja koulutuspoliittinen sihteeri Jari-Pekka Jyrkänne Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry:stä, apulaisjohtaja Kari Purhonen Suomen Työnantajain Keskusliitosta sekä opintotuen selvitysmies, hallintojohtaja Eero Kurri.

Valtiovarainvaliokunta on käsitellyt asiaa toimialansa osalta keskittyen lähinnä koulutuksen laadulliseen kehittämiseen, jatkuvan koulutuksen periaatteeseen, opintotukeen, kansainvälistymiseen sekä tutkimukseen ja tutkijakoulutukseen.

Koulutuspolitiikan kehittämisen yleiset puitteet

Selonteon koulutuksen merkitystä korostavaa linjaa pidetään yksilön kannalta oikeana ja kansantalouden kannalta tärkeänä. Suomen suhteiden kehitys yhdentyvään Eurooppaan edellyttää meiltä korkealaatuista ja pitkälle koulutettua työvoimaa. Koulutuksen tasosta on pidettävä jatkuvaa huolta turvaamalla koulutusmahdollisuuksien riittävä saanti ja myös siten, että jo työelämässä olevat voivat joustavasti siirtyä koulutuksen piiriin ja jälleen takaisin työelämään.

Teollisuusmaat käyttävät koulutukseen keskimäärin 4—7 prosenttia bruttokansantuotteestaan. Tätä suurempiin osuuksiin yltävät UNESCO:n kokoamien tilastojen mukaan vain muutamat läntiset teollisuusmaat kuten Kanada, Tanska, Israel ja Ruotsi. Suomi sijoittuu tässä vertailussa hieman yli teollisuusmaiden keskitason siten, että bruttokansantuotteestamme käytettiin koulutukseen vuonna 1990 kaikkiaan noin kahdeksan prosenttia, kun julkisen vallan osuus bruttokansantuotteen koulutusmenoista on viime vuosina ollut kuuden prosentin luokkaa.

Valtioneuvoston selonteossa ei ole esitetty selkeätä arviota siinä esitettyjen tavoitteiden kustannusvaikutuksista eikä siitä, miten ne tulisi jaksottaa valtion tulo- ja menoarvioissa eri vuosille. Valtiovarainministeriö on arvioinut, että selonteossa esitetyt resurssiarviot merkitsevät nykyrahassa laskettuna koulutusmenoihin yhteensä noin 6—7 miljardin markan lisäystä vuositasolla 1990-luvun loppuun saakka. Tällainen lisäys kasvattaisi julkisen vallan koulutusmenojen bruttokansantuoteosuutta noin yhdellä prosentilla ja merkitsisi sitä, että valtion

opetushallinnon menot kasvaisivat vuositasolla noin 2—2,4 prosenttia vuoden 1990 tulo- ja menoarvion loppusummaan (n. 24,5 miljardia markkaa) verrattuna.

Koska bruttokansantuotteen ei viimeisten talousnäkymien valossa odoteta lähivuosina kasvavan tai kasvu tulee ainakin jäämään erittäin vähäiseksi, ei selonteossa esitetyjä kasvutavoitteita ole mahdollista toteuttaa koulutusmenojen nykyisen bruttokansantuoteosuuden puitteissa.

Selonteossa esitettyjen tavoitteiden toteuttamiseen tulee valiokunnan mielestä kuitenkin pyrkiä. Tämän vuoksi on julkisen vallan koulutusmenoihin käyttämää osuutta lisättävä. Mikäli Suomi ajautuu taloudelliseen laskusuhdanteeseen, ei koulutusmenoista myöskään pidä säästää, vaan koulutusta on juuri silloin tuettava entisestään.

Valiokunta korostaa sitä, että taloudellisia voimavaroja selonteossa esitettyjen tavoitteiden toteuttamiseen on lisäksi irrotettava opetushallinnon sisäisin rakenteellisin muutoksin ja resursseja uudelleen kohdentamalla. Koulutusjärjestelmän toimintaa on tehostettava ja sen tuloksellisuutta parannettava.

Laadullinen kehittäminen

Valiokunta näkee opetuksen laadullisen kehittämisen tärkeänä tavoitteena. Opetuksen laatua pitää kehittää kaikilla opetustasoilla. Valiokunnan mielestä opetuksen laadun kehittäminen edellyttää paitsi käytettävissä olevien määrärahojen lisäämistä myös koulutuksen tuottavuuden parantamista ja toimintojen tehostamista.

Opetushallinto koetaan nykyisellään liian moniportaiseksi ja sektoroituneeksi hallinnonalaksi, jossa on totuttu antamaan ylhäältä alaspäin varsin yksityiskohtaisia ohjeita. Valiokunnan mielestä olisi syytä varmistaa, että esimerkiksi uuden opetushallituksen perustamisella 1.4.1991 lukien todella puretaan nyt olemassa olevaa hallintobyrokratiaa, ja huolehtia siitä, että opetushallituksen organisaatiota kehitetään, mikäli mahdollista, vieläkin joustavammaksi ja turhaa hallintoa koetetaan vähentää. Samalla on varmistettava, ettei opetushallituksen perustamisen yhteydessä purettavaa byrokratiaa siirretä lääni- ja kuntatasolle. Kun kunta- ja oppilaitoskohtaista vastuuta opetuksen järjestämisessä ja sen sisältöjen valinnassa

lisätään ja kun suoriteportaan taloudellinen itsenäisyys samalla kasvaa, voidaan odottaa, että myös tulokset paranevat.

Oppilaitoksia, joissa on merkittävässä määrin vapaita oppilaspaikkoja ja jotka ovat tiloiltaan tai sijainniltaan sellaisia, etteivät ne sovelu muiden alojen käyttöön, on pyrittävä yhdistämään, tai jos se ei ole mahdollista, ne on voitava lakkauttaa. Olemassa olevat oppilaitokset on saatettava entistä tiiviimpään yhteistyöhön. Lukioiden yhteistyötä ammattioppilaitosten ja teollisuuden kanssa on kehitettävä. Jo tehtyjä tila- ja laiteinvestointeja on hyödynnettävä lisäämällä niiden yhteiskäyttöä. Oppilaitoksia on käytettävä täysitehoisesti lisäämällä niissä viikonloppu- ja loma-aikoina tapahtuvaa opiskelua. Edelleen on oppilaitosten välisiä ”raja-aitoja” madallettava, jolloin niiden koulutus pohjaa on mahdollista monipuolistaa ja siten vastata nykyistä joustavammin kansalaisten ja työelämän tarpeisiin.

Jatkuvan koulutuksen periaate — aikuiskoulutus

Valiokunta pitää jatkuvan koulutuksen periaatetta haastavana tavoitteena. Suomen koulutusjärjestelmää on pyrittävä kehittämään siten, että jokaisella ihmisellä on kaikkina ikäkausina mahdollisuudet oman persoonallisuutensa jatkuvaan ja monipuoliseen kehittämiseen järjestelmällisen ja joustavan opiskelun avulla.

Peruskoulutuksen rahoittaminen kuuluu valtiolle ja se saadaan jatkossa nykyisen koulutusjärjestelmän puitteissa. Nuorisolle on jatkuvasti tarjottava mahdollisuus laaja-alaiseen yleisivistävään ja ammatilliseen peruskoulutukseen. Työtehtävien ja ammattien muuttuessa tarvitaan kuitenkin myös monipuolisia jatko-, täydennys- ja uudelleen koulutusmahdollisuuksia, jotka voidaan toteuttaa aikuiskoulutuksena. Osa aikuiskoulutuksesta on jatkossakin kohdennettava niihin henkilöihin, joilla ei vielä ole minkäänlaista ammatillista peruskoulutusta tai se on puutteellinen.

Taloudellisten ja henkisten resurssien riittämättömyys voivat aiheuttaa ongelmia aikuiskoulutuksen saatavuudessa erityisesti pienillä paikkakunnilla ja harvaan asutuilla seuduilla. Saatavuutta voidaan parantaa edullisesti ottamalla käyttöön etäopetus ja uudet viestintävälineet. Viestintäsatelliitteja, kaapeliverkkoja ja yleisradion lähetysverkkoa hyväksi käyttäen

sekä ohjatun video-opiskelun avulla aikuiskoulutusta on mahdollista tarjota kohtuullisin kustannuksin kaikkialla maassa.

Valiokunnan mielestä aikuisopintotuen volyymin laajentamisessa olisi kuitenkin lähdettävä liikkeelle suunnitellusti ja hallitusti, koska valtiolla ei tällä hetkellä ole taloudellisia edellytyksiä toteuttaa selonteossa esitettyä 60 000 vuosiopiskelijan tavoitetta. Osa tavoitteesta onkin varmasti mahdollista toteuttaa työnantajien jo nyt työntekijöilleen antamana suhteellisen laajana henkilöstökoulutuksena.

Opintotuki

Nykyinen opintotukijärjestelmä on hallinnollisesti ja taloudellisesti raskas ja sitä on uudistettava. Tuen pitäisi kannustaa tuloksellisuuteen ja olla niin korkea, että se mahdollistaa täysipäiväisen opiskelun.

Valiokunta tukee hallituksen tavoitetta muuttaa opintolainoja koskevia säännöksiä siten, että opintolainan takaisinmaksun alkaminen, takaisinmaksuaika ja korkotukiaika määräytyvät korkeakouluissa opintojen aloitusajankohdan ja muissa opinnoissa normaalin koulutuspituuden perusteella. Jos opintotuen maksaminen tämän lisäksi keskitettäisiin korkeakouluissa opintojen alkuvuosille siten, että koko tuki maksettaisiin seitsemän vuoden asemesta esimerkiksi viiden ensimmäisen opiskeluvuoden aikana, olisi korkeakouluopiskelijoiden vuotuista tukea mahdollista nostaa noin 40 prosentilla nykyisestä. Tämä vaatisi perustutkintoihin käytettävien suoritusaikojen samanaikaista lyhentämistä, mikä puolestaan edellyttäisi sitä, että korkeakoulujen olisi tehostettava opetusta ja järkiperäistettävä opetusohjelmiaan ja opiskelijoilla olisi oltava mahdollisuus keskittyä opintoihin täysipäiväisesti.

Valiokunta esittää myös harkittavaksi, olisiko opintotuen maksamisessa mahdollista siirtyä sellaiseen järjestelmään, että valtion nykyisin korkotukeen käyttämät opintotukimenot maksettaisiin opiskelijoille opintorahana esimerkiksi ensimmäisten viiden opiskeluvuoden aikana, jolloin opintorahaa täydentäisi nykyistä huomattavasti pienempi opintolaina, jolle valtio ei maksaisi korkotukea mutta antaisi takauksen.

Kun opintotuen osuus valtion menoista on koko ajan lisääntynyt ja kun opintotukijärjestelmän sisäiset järjestelyt eivät jatkossa riittäne

yksin kattamaan opintotuen kasvutarpeita, tulisikin jo opintotukijärjestelmän uudistamista koskevan, opetusministeriön toimesta parhailaan tekeillä olevan selvityksen yhteydessä kartoittaa, olisiko lisävarojen saamiseksi käytettävissä vielä joitakin kokonaan uusia keinoja.

Aikuisopintotuen osalta tulee valiokunnan mielestä seurata sitä, ettei tuki muodostu työsäkäyntiä edullisemmaksi eikä sen suhteellisen korkea taso pääse houkuttelemaan opiskelijoita siirtämään jatko-opintojaan tapahtuvaksi myöhempanä ajankohtana opintotukea korkeammalla aikuisopintotuella. Eräänä mahdollisuutena, jota valiokunnan mielestä pitäisi tässä yhteydessä selvittää, voisi olla aikuisopintotuen osittainen maksaminen kulukorvauksina.

Kansainvälistäminen

Valiokunta katsoo, että kansainvälistäminen palvelee koko suomalaista yhteiskuntaa ja sen kansantaloutta ja elinkeinoelämää. Korkeakoulujen toiminta ja tieteen harjoittaminen ovat jo luonteeltaan kansainvälisiä, ja koululaitoksenkin kansainvälistäminen on osittain jo tapahtunut tosiasia.

Kansainvälistämisen suurimpana esteenä on ollut käytettävissä olevien määrärahojen puute, vaikka kansainvälisten menojen osuus valtion tulo- ja menoarvion opetushallinnon menoista onkin kasvanut enemmän kuin hallinnonalan muut menot keskimäärin. Kansainvälistämistä tulee tukea ohjaamalla siihen nykyistä enemmän taloudellisia voimavaroja sekä opetushallinnon toimintoja tehostamalla että sen tuloksellisuutta parantamalla. Tällöin on kuitenkin pidettävä huolta siitä, että kansainvälistämistä kehitetään hallitusti, jotta vällytään nopeaan kasvuun liittyviltä virheinves-toinneilta.

Kansainvälistymistä tulee valiokunnan mielestä lisäksi edistää purkamalla sen esteenä olevaa tarpeetonta byrokratiaa ja lisäämällä opiskelijoiden, opettajien ja tutkijoiden kansainvälistä vaihtoa sekä korkeakoulujen ja muiden oppilaitosten suoraa yhteistyötä.

Tutkimus ja tutkijakoulutus

Valiokunta pitää tutkimusta ja tutkijakoulutusta kansainvälistämisen ohella erittäin tärkeinä opetushallinnon alueina, joihin on jatkossa syytä keskittää nykyistä enemmän resursseja.

Vaikka tutkimukseen kuuluu nykyään noin 30 prosenttia korkeakoulujen saamasta määrärahaosuudesta, on tutkimukseen käytettävän tuen määrää jatkossa lisättävä. Valiokunta esittääkin, että valtioneuvosto antaisi uuden päätöksen korkeakoulujen työsuhdemäärärahojen, opetus- ja tutkimusmenojen, muiden kulutusmenojen, apurahojen ja tutkimusvälinemäärärahojen yhteismäärän vuosittaisesta reaalisesta lisäämisestä. Päätös koskisi vuosia 1992—1997. Kyseinen lisäys voitaisiin toteuttaa julkisen vallan koulutusmenojen bruttokansantuoteosuutta nostamalla.

Tutkimusta ja tutkijakoulutusta voidaan luonnollisesti lisätä myös kasvattamalla ulkopuolisen rahoituksen osuutta. Oikein käytettynä se antaa eloa korkeakouluille ja ohjaa tutkimusta niille aloille, jotka ovat yhteiskun-

nan kehityksen kannalta ensiarvoisen tärkeitä. Ulkopuolinen rahoitus ei kuitenkaan soveltune kaikille tieteen aloille ja sen osuuden liiallisessa kasvattamisessa on omat vaaransa, koska se on usein varsin lyhytjännitteistä. Ulkopuolisen rahoituksen turvin järjestetty tilaustutkimus saattaa myös häiritä korkeakoulujen varsinaista toimintaa, jos se johtaa voimavarojen liialliseen painottumiseen soveltavan tutkimuksen puolelle. Perustutkimukseen onkin aina varattava riittävästi voimavaroja ja sen taso on turvattava jatkossakin valtion varoista.

Edellä esitetyn perusteella valtiovarainvaliokunta esittää kunnioittaen lausuntonaan,

että sivistysvaliokunta ottaisi huomioon, mitä tässä lausunnossa on esitetty.

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa puheenjohtaja Mäki-Hakola, varapuheenjohtaja Luttinen, jäsenet Ahonen, Hokkanen, Isohookana-Asunmaa,

Kääriäinen, Laaksonen, Lahti-Nuuttila, Majjala, Malm, Rusanen, Sasi, Savolainen, Tenhiälä ja Vähäkangas sekä varajäsenet Ikkala, Kalliomäki, Peltari, Pohjanoksa ja T. Roos.

EDUSKUNNAN
TALOUSVALIOKUNTA

Liite 2

Helsingissä

23 päivänä lokakuuta 1990

Lausunto n:o 4

Sivistysvaliokunnalle

Sivistysvaliokunta on 5 päivänä kesäkuuta 1990 pyytänyt talousvaliokunnan lausuntoa hallituksen koulutuspoliittisesta selonteosta.

Asian johdosta ovat valiokunnassa olleet kuultavina opetusneuvos Jouko Könnölä, opetusneuvos Esko Laulajainen ja vanhempi hallitussihteeri Matti Lahtinen opetusministeriöstä, ylitarkastaja Pirkko Holopainen ja ylitarkastaja Annikki Jäntti kouluhallituksesta, osastopäällikkö Pertti Mentula ja toimistopäällikkö Anna-Ester Liimatainen-Lamberg ammattikasvatushallituksesta, tarkastaja Tuulikki Nurmi lääkintöhallituksesta, dosentti Veikko Aalberg Helsingin yliopistollisen keskussairaalan psykiatrian klinikalta, dosentti Alf Backman Helsingin yliopistollisen keskussairaalan lastenklinalta ja toiminnanjohtaja Anja Lehtijärvi Koululaisten vanhempien yhdistys ry:stä. Valiokunta on lisäksi saanut kirjallisen lausunnon Nuorisokasvatustalolta.

Valiokunta päätti antaa lausunnon selonteon terveyskasvatusta, kouluterveydenhuoltoa, kouluruokailua sekä mielenterveysasioiden käsittelyä opettajankoulutuksessa ja koulujen opetuksessa koskevilta osin.

Terveys koulun kasvatustavoitteena

Valiokunnan mielestä selonteko painottuu liiaksi koulutuksen tietopuolisiin tavoitteisiin unohtaen, että fyysinen ja psyykkinen terveys on tasapainoisen elämän ehto. Koulutuspoliittisessa selonteossa ei käsitellä terveyttä koulun kasvatustavoitteena. Terveys ja elämän laadulliset tekijät ovat kuitenkin valiokunnan mielestä entistä tärkeämpiä yhteiskunnassamme.

Valiokunnan mielestä koulutuspoliittisen selonteon jatkokäsittelyssä ja koulutuspolitiikkaamme kehitettäessä tulisi kiinnittää nykyistä suurempi huomio koulun yleiseen kasvatustehävään sekä tavoitteisiin huolehtia lasten ja

nuorten fyysisestä ja psyykkisestä hyvinvoinnista ja näiden kansanterveyden edistämisestä. Tämä koskee sekä koulutyön yleistä järjestämistä että opetuksen sisällön kehittämistä.

Terveyteen kuuluu myös terve itsetunto, mielentasapaino sekä valmius vastuunottoon omasta elämästä, lähimmäisistä ja elinympäristöstä. Valiokunnan mielestä terveyskasvatuksen on oltava mukana koulussa koko koulutusjärjestelmän läpi. Hälyttäviä merkkejä ovat nuorison epäsosiaalisuuden, päämäärättömyyden ja väkivaltaisuuden lisääntyminen.

Terveyskasvatus

Valiokunnan saaman tiedon mukaan terveyskasvatuksen opetus on kouluissa olennaisesti heikentynyt. Kansalaistaidon poistuttua peruskoulun opetussuunnitelmista 1980-luvun puolivälissä myös terveisiin elämäntapoihin kasvattava opetus peruskoulussa näyttää ratkaisevasti vähentyneen tai ehkä lähes kokonaan poistuneen. Opetusviranomaisten mukaan opettajien koulutuksesta on lähes kokonaan poistettu terveyskasvatuksen perusteiden opetus.

Kouluisten tupakointi ja alkoholinkäyttö ovat viime vuosina kääntyneet selvään nousuun. Nuorten tupakointiprosentti on jo suurempi kuin aikuisten. Osasyynä huolestuttavaan kehitykseen voi olla terveyskasvatuksen vähentäminen. Saadun selvityksen mukaan sukupuoli- ja ihmissuhdekasvatusta sekä huumevalistusta ei anneta koulussa riittävästi. Liikunnan osuudesta on tingitty. Hygienian ja jokapäiväisen terveydenhoidon opetus on kokonaisuutena jäänyt vähälle huomiolle koulujen opetusohjelmissa.

Valiokunta korostaa, että perustiedot ja -taidot sairauksien ehkäisemisestä ja terveyden ylläpitämisestä ovat välttämättömiä. Tavoitteet

na tulee olla yksilön oman vastuun korostaminen terveydenhoidossa. Kysymys ei ole suurista tuntimääristä.

Kouluterveydenhuolto

Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että myöskään kouluterveydenhuoltoa ja sen asemaa ei käsitellä selonteossa. Kouluterveydenhuollolla tulee olla laissa ja asetuksessa säädetty toimintamuodot eli virallinen asema. Kouluterveydenhuolto on olennainen osa koulua. Siitä vastaavat laajasti ymmärtäen koululääkärit, terveydenhoitajat sekä pitkäaikaissairaiden ja vammaisten lasten hoidosta ja kuntoutuksesta vastuussa olevat työntekijät, kuten lääkintävoimistelijat, toimintaterapeutit, sosiaalityöntekijät, psykologit ja puheopettajat sekä erityistapauksissa muutkin henkilökuntaryhmät.

Valiokunnan mielestä terveystieteiden kasvatusta ei voi toteuttaa ilman kouluterveydenhuoltohenkilöstön aktiivista panosta. Kouluterveydenhuollon tulee valvoa koulu yhteisön yleisiä terveydellisiä ja hygieenisiä olosuhteita, joihin kuuluvat tärkeänä osana kouluruokailu ja koulu ympäristö fyysisine ja psyykkisine olosuhteineen. Kouluterveydenhuollon tulee myös tukea koulu yhteisössä pitkäaikaisesti sairaiden ja vammaisten oppilaiden koulutyön järjestelyä.

Kun kouluterveydenhuolto järjestetään kunnan terveyskeskuksen toimesta, on vaarana kouluterveydenhuollon henkilökunnan joutuminen liian irralleen jokapäiväisestä koulutyöstä.

Valiokunta korostaa, että kouluterveydenhuollon henkilöstöllä tulee olla mahdollisuuksia valvoa koulun terveydellisiä oloja ja seurata sitä, miten koulutyö ja koulu ympäristö vaikuttavat oppilaiden terveyteen.

Kouluruokailu

Valiokunta korostaa, että kouluruokailu on osa opetus- ja kasvatustyötä, jolla on suoranaisten terveyden ja työkyvyn ylläpitämisen lisäksi pitkäaikainen terveys- ja tapakasvatuksellinen merkitys. Oikein toteutettuna kouluruokailu tukee näin myös kansanterveydellisiä tavoitteita.

Lasten kouluruokailuun liittyy selvitysten mukaan edelleen useita ongelmia esimerkiksi

ruokailun ajankohdan, ravinnon koostumuksen, tapakasvatuksen ja viihtyvyyden osalta. Saadun selvityksen mukaan ruokailua ei tarpeellisessa määrin ohjata ja valvota. Valtakunnallisten normien purku ja mahdolliset kuntien taloudelliset ongelmat eivät saa merkitä kouluruokailun tasossa säästämistä, vaan kouluruokailun yleisistä perusteista tulee säätää valtakunnallisesti.

Mielenterveysasioiden osuus opettajankoulutuksessa ja koulujen opetuksessa

Valiokunta kiinnittää huomiota mielenterveysasioiden käsittelyn tärkeyteen sekä opettajankoulutuksessa että koulujen opetuksessa. Koulukeskusteluun tulisi tuoda pedagogisten mallien ohella kehityspsykologian näkökulma. Mielenterveyden häiriöiden hoidossa on ensiarvoisen tärkeää, että ongelmat tunnistetaan ja tarvittava apu saadaan mahdollisimman varhain.

Tärkein vähemmistö ja ongelmaryhmä koulussa ovat ne lapset ja nuoret, joilla on rikkinäinen perhetausta, puutteellinen opiskelumotivaatio ja mielekkäiden harrastusten puute. Koululla tulisi olla valmiudet tunnistaa ongelmat ja katkaista kasautuminen, ennen kuin ongelmat johtavat vakaviin mielenterveyden häiriöihin, epäsosiaalisuuteen, huumeiden käyttöön ja vastaaviin vaikeuksiin.

Valiokunnan saaman selvityksen mukaan eri tavoin vammaisia tai pitkäaikaissairaita on lapsista noin kymmenen prosenttia. Heidän sijoittamisensa normaaleihin luokkiin on sekä näiden lasten että heidän terveiden tovereidensa kannalta myönteinen asia edellyttäen, että opettajilla on tiedolliset ja muut valmiudet kohdata nämä erilaiset lapset. Myös oppilailla tulee olla riittävät tiedot.

Normaaliin murrosiän kehitykseen kuuluu kapinointi ja jopa kriisivaiheet, jotka koulujärjestelmän tulee ottaa huomioon. Valiokunta korostaa, että murrosiän ongelmien selvittämiselle on annettava tilaa koulutyössä.

Valiokunnan mielestä opettajankoulutukseen ja opettajien jatko- ja täydennyskoulutukseen tulee lisätä tietoja ja taitoja terveystieteistä, lapsuusiän normaalista kasvusta ja kehityksestä, mielenterveysasioista, sairaista ja vammaisista lapsista sekä erityisesti murrosikään liittyvistä ongelmista. Nämä asiat tulee ottaa huomioon myös opettajien työnohjauk-

nessa. Miesten osuuden lisääminen opettajakunnassa erityisesti alaluokilla on tärkeää.

Valiokunta korostaa myös, että koulujärjestelmän kehittämisen välttämättömiä ehtoja on opettajan ammatin arvostuksen kohottaminen.

Yhteistyön merkitys

Valiokunnan mielestä koulu-, terveys- ja sosiaaliviranomaisten yhteistyötä on parannettava. Valiokunta korostaa myös, että koulun ja kotien välille tulee rakentaa pysyvä yhteistyö, jonka avulla koulua voidaan kehittää fyysisesti ja henkisesti niin, että ehkäistään koulussa

esiintyviä terveydellisiä ja mielenterveydellisiä ongelmia käyttäen hyväksi myös jo olemassa olevia organisaatioita.

Yhä useampi suomalainen asuu muussa kuin ydinperheessä. Avioerojen määrä on jatkuvasti lisääntynyt. Tämäntyyppiset tilanteet ovat yhä suurempia haasteita ja korostavat kodin ja koulun yhteistyön merkitystä.

Talousvaliokunta kunnioittavasti ehdottaa,

että sivistysvaliokunta laatiessaan mietintöönsä ottaisi huomioon tämän lausunnon.

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa puheenjohtaja Lindroos, varapuheenjohtaja Laurila ja jäsenet Andersson (osittain), Dromberg, Huuhtanen (osit-

tain), Ikonen, Kauppinen, Lapiolahti, Mönkäre, Puska, J. Roos (osittain), Vastamäki ja Wasz-Höckert sekä varajäsen von Bell.

EDUSKUNNAN
SOSIAALIVALIOKUNTA

Liite 3

Helsingissä
9 päivänä lokakuuta 1990
Lausunto n:o 7

Sivistysvaliokunnalle

Sivistysvaliokunta on 13 päivänä kesäkuuta 1990 pyytänyt sosiaalivaliokunnan lausuntoa valtioneuvoston koulutuspoliittisesta selonteosta eduskunnalle.

Asian johdosta ovat valiokunnassa olleet kuultavina vs. apulaisosastopäällikkö Heli Kuusi, opetusneuvos Jouko Könnölä ja nuorempi hallitussihteeri Antti Vuorinen opetusministeriöstä, ylitarkastaja Seppo Larmo työministeriöstä, ylitarkastaja Ritva Vuorento ja vanhempi hallitussihteeri Eija Koivuranta sosiaali- ja terveysministeriöstä, osastopäällikkö Varpu-Leena Aalto sosiaalihallituksesta, ylijohtaja Yrjö Yrjönsuuri kouluhallituksesta, johtaja Seppo Naumanen valtion opintotukikeskuksesta, toimistopäällikkö Antti Romppanen taloudellisesta suunnittelukeskuksesta, apulaisosastopäällikkö Simo Juva Suomen Kaupunkiliitosta, sivistystoimen päällikkö Martti Rasila Suomen Kunnallisliitosta, osastopäällikkö Margareta Nygård Finlands svenska kommunförbundet, työvoima- ja koulutuspoliittinen sihteeri Jari-Pekka Jyrkänne Suomen Ammattiliitosten Keskusjärjestöstä, apulaisjohtaja Kari Purhonen Suomen Työnantajain Keskusliitosta, koulutuspoliittinen sihteeri Irma Strand-Bøe Toimihenkilö- ja Virkamiesjärjestöjen Keskusliitosta, työvoimapolitiittinen asiamies Martti Huttunen Liiketyönantajain Keskusliitosta, koulutuspoliittinen sihteeri Heikki Liede Akavasta, koulutus­päällikkö Seppo Väänänen Suomen Teknisten Toimihenkilöjärjestöjen Keskusliitosta, ammattiasian sihteeri Ritva Semi ja koulutuspoliittinen sihteeri Seija Mutikainen Lastentarhanopettajaliitosta, apulaisosastopäällikkö Risto Haapanen Opettajien Ammattijärjestöstä, pääsihteeri Hannu Tolonen Suomen ylioppilaskuntien liitosta, sosiaalipoliittisen työryhmän puheenjohtaja Kalle Euro Suomen Lukiolaisten Liitosta, puheenjohtaja Seija Kirvesniemi Suomen Ammattiin Opiskelevien Keskusliitto SAKKI ry:stä, osastopäällikkö Pentti Kostian Suomen

Pankkiyhdistyksestä sekä toiminnanjohtaja Anja Lehtijärvi Koululaisten vanhempien liitosta.

Ammattirakenteen muutos ja aikuiskoulutus

Tuotannon ja työvoiman ammattirakenteen muutokseen vaikuttavat ja sitä mahdollisesti nopeuttavat kansainvälisessä taloudessa tapahtuvat muutokset. Euroopan yhdentyminen, GATT-kaupan vaikutus ja entisten sosialististen maiden siirtyminen markkinatalouteen lisäävät kilpailua, vähentävät suojausta eräillä toimialoilla kuten maataloudessa ja elintarviketeollisuudessa sekä laajentavat kilpailun entistä enemmän koskemaan muun muassa rahoituspalveluja, kuljetuksia ja muutakin palvelutoimintaa.

Samaan suuntaan vaikuttaa tekniikan ja teknologian kehitys, jota sovelletaan yhä laajemmin tavaratuotannossa, palveluissa ja tiedon­siirrossa. Se vaikuttaa myös työvoiman tarpeeseen ja ammattien sisältöön.

Suomessa työvoiman tarjonnan kasvu hidastuu. Työmarkkinat muuttuvat ainakin pitkällä aikavälillä mahdollisesti kansainvälisemmiksi. Työvoiman ikärakenne vanhenee. Nuorten ikäluokkien koulutustaso vaikuttaa koko työvoiman koulutustasoa nostavasti, mikä puolestaan heijastuu työmarkkinoihin.

Edellä sanotut muutokset merkitsevät työelämässä ja elinkeinotoiminnassa muun muassa toimialarationalisointien lisääntymistä, pyrkimystä joustavien työolojen käyttöönottoon ja erilaisten voitto- ja tulospalkkiojärjestelmien yleistymistä. Työvoiman niukkuus saattaa aiheuttaa myös yhteistoiminta- ja muilla järjestelyillä pyrkimystä pysyttää työvoima yrityksessä.

Muutosten vaikutukset ammattirakenteeseen ovat vaikeasti ennakoitavissa. Suorittavan työn osuus vähentynee ja tietotyön osuus kasvanee

jopa nopeammin kuin koulutuspoliittisessa selonteossa on arvioitu. Kehitys sisältää kuitenkin keskenään ristiriitaisiakin vaikutuksia, joilla saattaa olla yllättäviä yhteisvaikutuksia.

Koulutuksen kannalta ammattirakenteen ja työelämän muutokset korostavat elinikäisen koulutuksen merkitystä. Koulutusta tulee voida antaa aikuisiässä joustavien koulutusohjelmien avulla. Erityistä painoa on pantava tietotekniikan käytön lisäämisen mahdollisuuksiin. Aikuisten työssä tapahtuvan koulutuksen merkitys kasvaa työtehtävissä tapahtuvien muutosten myötä. Aikuiskoulutuksessa mutta varsinkin nuorisoiän koulutuksessa on panostettava mahdollisuuksiin opiskella ulkomailla. Kielenopetuksen merkitys lisääntyy jatkuvasti.

Työvoimapulan seurauksena syntyy myös tarvetta siihen, että Suomessa kyetään antamaan opetusta vieraalla kielellä ja toisaalta suomen kielen opetusta muunkielisille. Työvoima- ja koulutusviranomaisten tulee pikaisesti selvittää nämä tarpeet ja ryhtyä tarvittaviin toimenpiteisiin. Muun muassa opettajan-koulutuksen ja aikuispedagogiikan merkitys kasvaa nopeasti.

Ammattirakenteen muutokset edellyttävät niin nuorison kouluttamiselta kuin aikuiskoulutukseltakin riittävää joustavuutta, laaja-alaisuutta ja korkeatasoisuutta. Vain koulutuksen laaja-alaisuudella voidaan antaa opiskelijalle riittävä kyky ja taito siirtyä ammatista toiseen käyttäen hyväksi aikaisemmassa koulutuksessa hankittuja tietoja ja taitoja, joita täydennetään työelämän koulutuksessa. Koulutuksen korkeatasoisuus on puolestaan edellytyksenä paitsi työntekijän riittävälle pohjalle omaksua uusi ammatti myös tuotannon ja palvelujen kannalta riittävän laadun varmistamiselle. Tästä syystä koulutuksen suunnittelussakin tulee ottaa huomioon vaikeudet kovin yksityiskohtaisesti määrittellä tulevaisuuden ammattirakennetta ja paremminkin pyrkiä suunnittelunkin keinoin tukemaan ammatillista liikkuvuutta.

Aikuiskoulutuksessa olevien motivaatioon on kiinnitettävä riittävää huomiota. Tämä edellyttää muun muassa riittävää tietoa koulutusmahdollisuuksista ja koulutuksen merkityksestä sekä opintotukea varsinkin, jotta vaihtoehtona mahdollisesti oleva ennenaikainen eläkkeelle siirtyminen voidaan välttää. Tämä edellyttää myös työelämän ja kuntoutusjärjestelmien kehittämistä ja niiden laadun kohottamista. Ammatillisen aikuiskoulutuksen joustavia järjestelyjä on lisättävä. Muun muassa osa-

aikainen opiskelu työn ohella ja tuettuna saattaa olla tarkoituksenmukainen keino aikuis-koulutuksen määrän lisäämiseksi ja halukkuuden luomiseksi siihen.

Samanaikaisesti kun on voimakkaasti kehitetty aikuisten opintotukea ja opintososiaalisia etuja, on järjestelmä hajautunut tavalla, jota ei voida pitää hyvänä. Samassa koulutuksessa olevat henkilöt saattavat olla hyvin eriarvoisessa asemassa opintotuen suhteen riippuen opiskelun aloittamisen lähtötilanteesta, käytettävissä olleista tiedoista ja muista suhteellisen sattumanvaraisista seikoista. Tästä syystä aikuisten opintotuen kokoaminen ja yhdenmukaistaminen on aloitettava tarkoituksenmukaisen järjestelmän luomiseksi. Tähän kokonaisuuteen liittyy myös opintovapaalain ja niin sanotun sapattivapaaajärjestelmän kehittäminen. Opintotuesta tiedottamista on tehostettava.

Aikuiskoulutuksen kehittämisessä on parannettava oppilaitosten ja yritysten yhteistyön mahdollisuuksia. Näin voidaan torjua oppilaspulaa ja varmistaa paremmin koulutuksessa olevien työllistyminen koulutusta vastaaviin tehtäviin. Tämä todennäköisesti lisää myös aikuiskoulutuksessa olevien motivaatiota. Se luo myös painetta pitää opetus ajan tasalla.

Ammattirakenteen muutos aiheuttaa painetta myös koulutusjärjestelmien joustavuuden lisäämiseen muun muassa jaksottamisen avulla. Tähän tulee pyrkiä niin koulutusjärjestelyjen kuin koulutuksen sisällön suhteen. Koulutuksen sisällön joustavoittamisessa tulee selvittää mahdollisuuksia antaa koulutusta muun muassa yhdistelmäammatteihin sekä jatko-, täydennys- ja uudelleen koulutusta. Oppisopimuskoulutus on monessa tapauksessa käyttökelpoinen ja tuloksiin johtava tapa järjestää koulutus. Sitä tulee voida käyttää tehokkaasti hyväksi.

Opintotuki

Valiokunnan saaman selvityksen mukaan opintotuen taso vastaa itsenäisesti asuvilla korkeakouluopiskelijoilla suurin piirtein täyden kansaneläkkeen tasoa. Opintotukeen vaikuttavat kuitenkin perhesuhteet, ikä, asuminen vanhempien kanssa sekä vanhempien ja puolison tulot voimakkaammin kuin ne vaikuttavat kansaneläkkeeseen.

Valiokunta toistaa mietinnössään n:o 36/1989 vp. esittämänsä vaatimuksen opintotuen

kehittämisestä. Tavoitteena tulee olla rahanmuotoisen tuen ja sosiaalisten etujen muodostuminen noin puoleksi koko opintotuesta. Koska asumisolosuhteet vaikuttavat suuresti opiskelijan menoihin, tulee tämän lisäksi tukea erikseen asumista samoin kuin muissakin kansalaisryhmissä. Asumisen tuen kehittämistä yleisen asumistuen suuntaan kaikilla opiskelijoilla on tutkittava.

Opintotuen kehittämisen yhden osan muodostaa tarve tieteellisiä jatko-opintoja harjoittavien aseman parantamiseen. Lukiolaisten asema tulee saattaa perusteiltaan muiden samassa iässä ja opiskelun vaiheessa olevien asemaa vastaavaksi.

Täysi-ikäisten opiskelijoiden osalta on luovuttava vanhempien taloudellisen aseman vaikutuksesta opintotukeen. Vastaavasti puolison tulojen ja varallisuuden merkitystä tältä kannalta tulee selvittää ja tarvittaessa luopua tästä sidonnaisuudesta. Opiskelijan sosiaalisen aseman huomioon ottaminen siten, että opintotuessa nykyistä voimakkaammin otettaisiin huomioon huoltovelvollisuus, antaisi myös entistä parempia mahdollisuuksia opintojen harjoittamiseen.

Riittämätön opintotuki vaikuttaa haitallisesti opintojen etenemiseen, kun toimeentulon varmistamiseksi joudutaan menemään työhön. Näin ollen opintotuen riittävyys vaikuttaa myös opiskeluaikojen lyhentävästi. Opiskelijan maksamien korkojen pitäminen kohtuullisena vaikuttaa valiokunnan saaman tiedon mukaan opiskeluaikaan, koska myös korot lisäävät tarvetta opiskelunaikaiseen työssäkäyntiin. Opintotuen riittävä taso toimii myös toimeentulotuen tarvetta vähentävästi. Opintotuen kehittäminen on osa kansalaisten toimeentuloturvan kehittämistä.

Pankkien aseman muuttamista opintolainojen myöntämisessä tulee harkita ottaen huomioon valtion korkotuki, lainanhoitokustannusten tukeminen ja lainojen myöntämisessä ilmenneet vaikeudet. Rahoitusmarkkinoiden toimintatavat ja -edellytykset ovat muuttuneet opintotukijärjestelmän luomisen ajoista, mikä tulee ottaa huomioon, jotta vältytään opintotukijärjestelmän tämän osan murenemiselta. Valtion asema ja tehtävät opintolainojen myöntämisessä ja opintorahasto tulee ottaa ennakkoluulottomaan tarkasteluun.

Opintotuen hallinnon yksinkertaistamista on selvitettävä. Tuen myöntämisajat venyvät nykyisin kohtuuttomiksi. Henkilövoimavarojen

lisäämisen ohella on selvitettävä muun muassa mahdollisuuksia opintotuen myöntämiseen useammaksi vuodeksi, jolloin mahdollisesti vain opintomenestyksen tarkistamisella voidaan selvittää edellytykset opintotuen saamiseen. Myös muissa suhteissa opintotuen hallinnon kehittämistä opiskelijoita palvelevaksi on selvitettävä.

Opintotukea selvittämään on asetettu selvitysmies. Hänen työnsä valmistuttua on opintotuen eri osapuolten näkemysten huomioon ottamisen varmistamiseksi asetettava komitea, jonka toimiajan tulee olla lyhyt ja toiminnan siten tehokasta, että tarvittavat ehdotukset voidaan toteuttaa jo valtion vuoden 1992 tulo- ja menoarviossa.

Esiopetus

Valiokunnan saaman selvityksen mukaan varsin huomattava osa, noin 70 prosenttia kuusivuotiaista on nykyisin päivähoidossa tai peruskoulun yhteydessä järjestetyssä esiopetuksessa. Nimenomaisesti järjestetyssä esiopetuksessa päiväkodeissa ja peruskoulussa on jonkin verran tätä pienempi osuus kuusivuotiaista. Peruskoulussa järjestetyn esiopetuksen laajentamista on valiokunnan saaman tiedon mukaan haitannut rahoituksen puute.

Esiopetuksella on tärkeitä myönteisiä vaikutuksia koulukypsyyden ja koulussa toimimista koskevien taitojen lisäämisessä. Tästä syystä valiokunnan käsityksen mukaan esiopetus joko peruskoulussa tai päivähoidossa tulee tehdä mahdolliseksi kaikille kuusivuotiaille, joiden vanhemmat sitä haluavat. Tällä voidaan tasoittaa lasten välisiä eroja ja antaa koulun toiminnalle paremmat mahdollisuudet toimia lasten hyväksi.

Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että päivähoidosta peritään maksu, mutta peruskoulussa annettu esiopetus on ilmaista. Myös maksupolitiikalla tulee vaikuttaa siihen, että kuusivuotiaat käyttävät hyväkseen mahdollisuuksia esiopetuksen saamiseen. Samalla tulee peruskoulussa järjestettyä esiopetusta laajentaa niissä tapauksissa, joissa se antaa toimintakykyisimmät mahdollisuudet kuusivuotiaitten ikäluokan esiopetuksen järjestämiseen.

Valiokunta yhtyy selonteossa esitettyyn kannanottoon, jonka mukaan oppivelvollisuusiän alentaminen tulee arvioitavaksi vasta pitämällä aikavälillä. Mahdollinen oppivelvollis-

suusiän alentaminen edellyttää koulun opetus-suunnitelmien muokkaamista tämän huomioon ottavaksi. Koulun tulee ottaa huomioon lapsen kehitystaso ja soveltaa toimintansa lapseen. Koulun tulee olla luonteva ja myönteinen osa lapsuutta.

Lasten koulunkäynnin aloittamisessa on rohkaistava vanhempia käyttämään hyväksi koululainsäädännön nykyisin sallimaa joustoa aloittaa koulu toisaalta kuusi- ja toisaalta kahdeksanvuotiaana. Näitä menettelyjä helpottamalla voidaan myös turvata lapsen menestymisen mahdollisuuksia. Tämä jousto on otettava huomioon myös esiopetuksen järjestämisessä, joka tulee vastaavasti joustavasti voida järjestää siten, että sitä annetaan koulunkäyntiä edeltävän vuoden aikana.

Sosiaali- ja terveysalan henkilöstön koulutus

Valiokunta korostaa päivähoidon piirissä työskentelevien ja erityisesti lastentarhanopettajien koulutuksen korkeatasoisuuden merkitystä. Koulutuksessa tulee luoda luokanopettajien koulutuksen kanssa yhteistoimintamuoto-

ja, joilla voidaan edistää esiopetuksen ja alkuopetuksen niveltämistä. Näin voidaan käyttää hyväksi myös lastentarhanopettajien kykyä auttaa lasta saavuttamaan koulunkäynnin edellyttämiä tietoja ja taitoja. Mahdollisen korkeakoulujen välitutkintojen luomisen yhteydessä tulee selvittää lastentarhanopettajien koulutuksen asema. Samalla lastentarhanopettajakoulutusta tulee kehittää yhteydessä muuhun opettajankoulutukseen. Varhaiskasvatuksen tieteelliselle tutkimukselle ja opetukselle on luotava edellytyksiä laajentua ja syventyä jo nykyisin.

Vanhustenhuollon, geriatrian ja kuntoutuksen korkeimman tason koulutuksen lisäämiseen ja kehittämiseen tulee kiinnittää vakavaa huomiota. Väestön ikärakenteen muutosten vaikutukset tulee ottaa riittävästi huomioon opetushallinnon, yliopistojen ja korkeakoulujen suunnitelmissa ja päätöksissä.

Sosiaalivaliokunta ehdottaa kunnioittavasti,

että sivistysvaliokunta laatiessaan mietintöään ottaisi huomioon tämän lausunnon.

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa puheenjohtaja Skinari, varapuheenjohtaja Louvo (osittain), jäsenet Ala-Harja, Alaranta, Hurskainen, Kaanniemi, Koistinen, Kärhä (osittain), P.

Leppänen (osittain), Mäkipää, Nordman (osittain), Paavilainen, Rantanen (osittain), Rinne, Stenius-Kaukonen, Taina ja Väistö sekä varajäsenet Kautto (osittain) ja Wahlström (osittain).